17798-I
1

Цилä сäндäлӹк вӹлнӹш пролетарвлä, иктӹш ушныда!

ЙАКШАР ЗНАМӹ

№ 11

НОЙÄБР

ҚЫРЫҚ-МАРЫ ИЗДАТЕЛЬСТВЫ
1935

Вуйлымаш

Стрт

Анзыл статьйа — 18-шӹ Октьäврь 2

Ильйäков — Шолы 3

А. Пэкпатр — Йаратэм 11

Пыдыртымы сирэм (4 кӹдэжäн пйäсӹ) 12

Ӓкшӹ 75 коп.

Мар. ж.
1—2а

Цилä сäндäлык вылныш прольэтарвлä, иктыш ушныда!

ЙАКШАР ЗНАМЫ

№ 11 (70)

ТЫЛЗЭШ ИКÄНÄ ЛÄКШЫ ПОЛЬИТЬИКЫ, ЭКОНОМИКЫ ДÄ СЫНЛЫ ЛИТЬЭРАТУРАН КЫРЫК-МАРЫ ЖУРНАЛ

ЛÄКТÄШ ТЫНГÄЛЫН ГЫНЬ, КУТ ИШКЫ КЭН

1935 — НОЙАБР — 1935

Гос. Публичная Б-ка в Ленинграде

Старт
2
3
11
12

18-шы Октьäвр

Мäнмäн туан сäндäлыкнä Лэньин—Сталин партыы вуйлалтымыдон, пролэтарски рэвольуцим ыштымлäн 18 и жэп шомым празнуйа.

Тоштым сынгымы, пыдыртымы дä угыц 18 ишты ыштэн шоктымыдон цилä пäшä халыкок йäнгым ывыртэн, сусу лин, ти празныкым празнуйа. Мäнмäн цэвэр сäндäлыкыштынä у ылымäш кайынок кушкэш, шäрлä. Пäшä халык лач ышкылäнжок ыштäат, историшты ньигынам уштымы, ылтымым ыштä. Качтэ, йÿтэ, прамой читэ, йäл кид лымäлны ылшы нэзэр халык 1917 и годшэн вэлэ, когон йонгатан онг циц шÿлäлтä, тоштын йамакышты вэлэ попымашым ылымäшыш пырта. Сäвыдон пидмы, ньидон ыргым сäндäлык ганьгыц кыртньидон дä бэтондон стройым сäндäлыкым ыштä.

Эдэм ташкалтым вäрвлäэш кого гигант фабриквлä, заводвлä кушкыт, кого äнгырвлä дон тангыжвлäм пижыктäт; ти пäшä халык ыштымы завод, фабрик, совхоз дä колхозвлäлäн элэктрическ шокшым, сотым выт-шылäн пукта.

Патыр, ньимагыцäт лÿтымы, ньигышакат шагалтымы пäшä халык цилä йасым сынгэн миä. Коммунист партыы вуйлалтымыдон, ышкылäнжы кэрäл сэмэш социализмым ыштäш мäнын, пылгомымат, рок (пындашымат) нымäлымäт пäлэн, сынгэн нäлын, социализм ыштымäшэш служаш ниным шагалта. Пылгомышты самольотвлä мäнмäн тырын ылэн пäшä ыштымäшнäм, капиталиствлäгыц пэрэгэн шалгат, рок пындашты, мэтрополитэнышты, трамвайвлä пäшä халыкым пäшäш дä кäным вäрыш шывштат.

Пэрви ныреим шагавуйдон орландармы, хрэсäнь кыдäлжым тодмы вäрэш, ныр пäшäм трактыр социализм сэмэш ыштä. Хрэсäньжы имньилäн палшымла, шага вуйжым шыкым вäрэш, трактырэш шынцын, социализмым строя.

Ти жэпынок, мÿлäнды вылны, СССР-гыц пасна, капиталиствлä господствуйым вäрвлäшты, капитализм шÿэш, урэш. Капиталистичэски государствывлä лошты дä государствывлä кöргыштыжäт противорэчивлä шäрлäт, кушкыт. Тишты кригис шäрлä, айыртэмын манмы йиш дэпрэси вäрын-вäрын шäрлä. Пäшäдэ кашшы халык кэчыньок шукэмэш. Ровочый классыжы, хрэсäньжы, цэвэр ылымäшым ужтэок, тэмын качтэ, прамой читэок-ылäт.

Капиталистичэски сäндäлыквлäшты рэвольуционый халык ваштарэш фашизм звэр гань кырэдäлэш. Ма статьан ниным ак пызыртэп, кыцэрäк ак мутьэп—лÿäт, питырäт, шит, нынын сэмньäвлäм тылыкэш кодат. Фашиствлä вуйлатымыдон, Итали дон Абиссини лошты вырсы шалга, ти звэрвлä гань фашиствлä вуйлалтымыдон Англи Итали дон шиэдäлмäшкы ванчаш цаца. Вара тиды паштэк мировой война литэ ак эрты.

Йапонски импэриализм Манчжурим Китайгӹц шывшын нӓльӹ, ӹндэ цилӓ Китай хӓлӓок дӓ эчэ Монголим кидӹшкӹжӹ тӹдӹ нӓлнэжӓт, вараӝы мӓнмӓн СССР-ыш вырсыдон толаш сӧрӓ. Гэрманьыштыш фашиствлӓ, Польшыштыш фашиствлӓ дон иквӓрэш СССР сӓндӓлӹкнӓм тӹнгэок нӓлӓш шанат. Мировой война шӹртӹ мыртны кэчӹм ганьок ылэш, кынам кӹрӹн вазэш, тӹдӹм вэлэ анчы.

Фашизм тэнгэ видӹмжӹдон, пӓшӓ халыкым рэвольуци пӓшӓш когон шывшэш. Ровочый класс цилӓ государствывлӓшток фашизм ваштарэш кӹрэдӓлӓш икышын лиӓлтэш, иквӓрэш ушна. Цилӓ капиталистичэски сӓндӓлкӹвлӓшток рэвольуци тыл салым кэчӹнь шӓрлӓ.

Мӓнмӓн туан социалистьичэски сӓндӓлӹкнӓ ӹшкэ кого достьижэньӹвлӓжӹдон мӱлӓндӹ вӹлнӹш пӓшӓ халыкым ӹшкэ донжы лишӹлэмдӓ, ӹшкӹмжӹм когон йаратыкта Мировой пролэтариат такэш агыл вэт СССР-нӓм ӹшкӹмжӹн туан сӓндӓлӹкэш лыдэш, ударный бригадэшӹжӹ шотла.

Социализм стройымашты пэрви когон пачэш котшы, курымок нужда ужын ӹлӹшӹ мары халыкын анцылтымашым эчэ анчалына. Лэньин дон Сталин тымдым сэмӹнь национальный политикӹм видӹмдон Октьаврски рэвольуцилӓн 18 и шомашэш мары халык чотэ кого анцылтымашвлӓм ӹштэн. Маробластьышты кого заводвлӓ: бумкомбинат, Лопатинский комбинат кушкыт, мӱлӓндӹ пӓшӓ ӹштӹмӓшӹм машинӓӓнгдӹмӹ, 289 трактыран 8 МТС улы, нинӹ 747 колхоз нып йӹрӓн пӓшӓм ӹштэн шалгат. Культурат когон кушкэш. Цилӓжӹ областьышты 531 тӹнгӓлтӹш школ, 145 кӹдӓлӓш школгӹц изиракблӓ, 14 тьэхникум, 4 институт улы. Цилӓ ти школвлӓштӹжӹ 91.800 эдэм тымэньэш. Тидӹ вэлӓӓт агыл, мары логӹц лӓкшӹ шукы кадр улы: врачвлӓ, инжэньэрвлӓ, учитьӹлвлӓ, агрономвлӓ дӓ эчэ молывлӓӓт улы.

Кыцэ сусу лимӹла агыл? Кыцэ ӹшкэ туан сӓндӓлӹкшӹм йаратымла агыл? Пурыжым чиштӹ вэлэ ужаш лиэш.

❄ ❄ ❄

Кос.-Гур.

Ньигынамат ак йӧрӹ

Ирӹ вэрцӹн кэчӹ лӱлтэш,
Шӧртньӹ йалжым йӹр шӓрӓ.
Пиш йаргатан сотэмдӓрӓ,
Сӓндӓлӹкӹм ӹвӹртӓ.

Ньигынамат йӧрдӹм соты,—
Ильич лампы валгалтэш,
Цилӓ мир мыч силан шӓржӹ
Шолткэ чӹньӹн со шиэш.

Лэньин колдэ, Лэньин ӹлӓ,
Тӹдӹн шӱмжӹ со шиэш.
Прольэтари руж тӓрвӓнӓ
Вӹр ышманвлӓм йашт сӹнгӓ.

ВКП(б)—Лэньинӹн шӱмжӹ
Ньигынамат ак колы.

Ирӹк знамӹм мӓнмӓн партьы,
Китшӹгӹцӹн ак колты.

Цилӓ мир мыч Лэньинӹн знамӹ
Йӹрӹм-йӹрок шӓрлэн шон.
Ирӹк уштым прольэтарлан,
Йарал корным кӹчӓл мон.

Лэньинӹн знамӹ ак йӧрӹ.
Тидӹ пушэ ӹлӹжэш.
Фашист тьэррор ак цӓрӹ
Прольэтари ашкэдэш.

Цилӓ мир мыч ирӹк мыры,
Анцык смэлан чӹнь пыра.
Прольэтари цат цымырны,
Ирӹк мырым чӹнь мыры.

❄ ❄ ❄

В. Ошкан.

Комсомолкы Софи

Кышэц цэвэр йакшар макы
Вуйжым лыктын йыралтыш?
Шим, выжгата (ы)рок логыц
Лактын ыжар йыраныш.

Кышэц шошым шыжвык кэкшы
Пысы йукшым тиш кандэн?
Кырыквлä гач, мындыр варгыц
Мä докына вэт ваштэн.

Кышэц ÿшты, ирэ вытшы
Тьоргэн толэш вэсэлäн?
Карэм лоштыш шолмаш ражгыц
Йогэн лäктэш тэнгэлäн.

Кышты Софи—комсомолкы
Тэнгэ кушкэш ывыртэн?
У жэп лошты, колхоз лошты
Ылä-шулä ыдырэт.

Кышак Софи лымлы эдэм—
Ударньицы лиалтын?
Ныр покшалны, пäшä лошты
Тэхэнь лымжы ышталтын.

Кышэц тиды цылток пäлä,
Йадмык цилä кэлэсä?
Кньигäм лыдэш, тымэнь ылä—
Тидын тэхэнь вэрэмä.

❄ ❄ ❄

Ильйäков.

Шопы

I

Ыдырдон вадым сусун эртäрымы паштэк, тэвэш ындэ сарай вуйышты-на кукшы шуды вылäн йошток виäнэн вазынамат, киäлтэм. Кäнгыж ырды жэп шалгаат, йыдымат пиш шокшы, сэдындонок эртыш Йоласал пазарын тадаргыц коклы выц тäнгäш торгэйэн-торгэйэн нäлмы ойэйалэм ньигыцэ-äт мышкыр вылкы пиштымы ак шо.

Киäлтэм. Сарай вуй ыраж ваш кайшы ирэ пылгомыштыш шыдырвлäм анчэм. Нынымы, вуйта, шуды лошкы шылын вацмэм ужынытат, ваштыл-тэок, турэшышты нымгäтäн йырäт. Садыгыцнä ылыкшы шуды пыш выж-гэ куза, кок нэр ыражышкы шышкылтэш, вуй-вимыш кэä, нäрäштä эдэ-мын пышкыды ышыжым ырвалэш. Турээмок, вäрä вылны шынцышы цы-выла ом пышыштыдон пытырнäлт вазаш цацэвäт тама шылдырвлäштым вэшлäвлäлäок воздухышты лывшаш тынгäльэвы, ти жэпэш олмаву укш-влäшты мырэн шынцышы шыжвыквлäн мыры йукыштат ик вытртэш мÿ-дäлт кэш вäк.

Тэвэ эчэ солана вуй капка кычäкäн кичкыж колтыш, анчэмä, эчэ тран-дас цоргэ кыдалэш—ньигыцэäт сола тырлэн ак шокты.

Ом акшо, сынцäат ак кымалт—малан тэнгэ, ышкэäт ам пäлы. Тä кого музык гань ылшы ти вады йуквлä äптыртäт, тä шанымашвлäэм вылэцэм омым поктылыт. Шанымашвлäэмжы гынь... Ой, маньары шанымаш!.. Йэ-ла кого. Колхоз пäшä гишäнäт вуйым пыдыртыдэ ак ли—комсомол лы-мэм анчыкташ кэлэш. Ышкымэмын ылымäш гишäнäт шукы шанымыла, висыкäлымыла. Вэт коклы кым и шон шагалын, мыньжы эчэ ышкэтэмок ылäлтэм.

Шанымашэм тагышакырак шагалын ыльы, кызыт äштэн ам кэрт, ик шамакдон пиш трÿк доко:

— Шолы!—сыгырал колтэвы. Ну тидын паштэкшы йукэт тарванэш, маныт:

— Шолы!!

— Шолывлä!!!

— Кычыда!

— Идä колты, идä!!

— Идä, идä...

— Васли, имньи вуйгыц роалты.

— Тартам, тартам!

— Роал колтэмäдä!

— Шыргы луштым локшыцшаш!

— Сынцäлыкым чиктэмäдä.

— Сэльсовэтыш!

— Мильицыш!

— А, нäнгэштыш чортышкок, товра машанэдä ма?—тäгун äньäт кого йук айырлэнок выкы шактэн колтыш.

— Колтыда! Колтыда, идä кычы манам—ыдырäмäш выцкыж йукдон сасла. Тэвэ йукшы шукы йук лоэш йамы.

— „Ма чорт,—шанэм,—паньикы, развойныквлä толыныт... Сарай вуйышты,—шанэм,—киäш толкан агыл, сола хäлä шолышт лыктын кэрдыт. Мам гыньäт дä ыштäш кэлэш“...

Тьырт-пурт ÿлыкы тыргэшты, талашым пардон тама пышкыды эчэ йалэш тыкнэн колтыш, ышкал вэкäт льäвыртыл шындэн. Сарайгыц цäрä йала—кудвичыш, кудвичыгыц—öльицäшкы, йылэрäк халык лошкы тала шэм.

Халыкшы выд коэлäок коэштäлтэш, öльицä цицок сасла, кыргышталэш. Амалэн кэн вэлэ шоктышы ыдырäмäшвлä талашым пардон савыц йалштыдэок кыргыж лäктыныт, аржа гань ылшы шимы, хöрäш, сары ÿпышты высäлтэш. Марывлä цилäн ганьок ошы ылыт, ньигыцэäт вылвäл йалаш чиäш йäрсыдэлыт, йукыш лäктäш цацэныт. Мынь постолэм сарай вуйышты амалэн кишы ырвэзывлäжы мытык трусикдонок кыргышталыт, нинылжым сотын анчышы тылзäт мыскылымыла чучэш.

Мыньäт кыргыжам. Ты лошток ышкал льäвыртышым айыраш лижы манын, йалэм öльицä сирэмэш тьожгэ шырэм. Ышкэжы ыдырäмäш йукэмдон саслэм:

— Кышты, махань шолы?—манам.

Тышäкэн попат:

— Эдэм шолы!

— Ыдыр шолы!!

— Иктым ыдырал кэвы...

— Кÿм нäнгэвы?—урмыжам.

Маныт:

— Лизум...

— Мишäн Лизум, Оратьи солаш шолышт кэвы...

— Кÿ нäнгэн!!.—саслэм.—Малан колтэндä... Ох!..—попэн ам кэрдт лин колтыш.

— Рунэр Иван,—маныт.

— Мынь,—манам,—иктылäнäт Лизум нäнгэäш вольам ам пу. Тыды,— манам,—иктылäнäт марылан ак кэ! Мынь манам,—тыдын цилä шÿм кöргыжым пäлэм. Тыдын шÿмыштыжы, манам, ньимахань Рунэр Иванат укэ!

Тидын паштэк ма лиäлты, ам шынцы. Йалвлäэм ашкэдäш пырахэвы, йылмэм попаш отказыш, сынцäвлäэмäт анчаш мондэвы... Мол ак ситэш, ышэмäт шаныкалымашыжым öрдыжэш кодыш...

II

— Митьу, Митьу,—йукым колам.

Сынцäм пачын анчальым, ужам, сагаэм Ондыри тäнгэм шалгалта. Пыш-

кыды вӓр лывӓлнэм прэньӓ киӓ, моҥырышкы йуалгы витӓ. Тылзы ындэ йамын, мындырны, ыжар шыргы шайылны кэчын йакшар салымжат пӓлдырнӓш тыҥӓлын.

— Ма,—манам,—Ондыри тӓҥ, ма лиӓлтынӓм вара?

— Вара,—манэш,—попэнӓ. Кызытшы ӓлок токэт кэнӓ.—Ондыри кидэмгыц кычыш, прэньӓ вылэцын тыҥын шыцшы гань кӓпэм лўлтӓльы.

— Шукэш агыл халык йал вылкы кыньылэш, тыньжы цӓрӓ йала кӧргы йалашдонок шынцӓлтэт, ольицӓшты тэҥэ йажо агыл,—тӓҥэм мыньым тымда.

Мынь кызыт ньимат намысыжымат шижын ам кэрт, икты вэлэ ышыштэмок ылэш.

— Ындэ мам ыштымылӓ вара?—йадам.

— Ньимат ат ышты,—Ондриэм йырӓ.

— Кыцэ, манам, ат ышты? Лизуэмжы, ӓль тыдым...

— Ороды, вэсым моат. Нины вэт кызыт, пӓлэт, калья поҥылаок рыждыгэ кушкыт...

— Чорт, манам, тыньын ньимахань чувствэт укэ, тынь, манам, цилӓ вэшӓ вылкыжок пиш простан анчэт. Малан, манам, ыдырӓмӓшвлӓм мыскылэт? Пӓлынэт гынь, попэм: мынь вэсым йаратэн ам кэрдт. Эдэмын, манам, чувствыжы кого!..

Ти шайа паштэк парньаэмдон шўмэм ижы тыкӓл анчыктышым.

— Кэрдӓш кэлэш—Ондыриэм попа, дӓ лывшалт вазам машанэн, мыньым ташкалтыш мычкы шыкӓ. Кажный шыкӓлмыжы— кузы, кузы, ма кэлтымӓшым йӓрнэт?—манмыла вэлэ чучэш.

Ындэ сарай вуйгыц попэм:

— Райзвэ, манам, эдэмым шолышт кэӓш лиэш?

— Малан ак ли?

— Вэт эдэм ылэш!

— Эдэмжы ма?

— Чорт, саслэм, ороды Ондыри! Ышкалэтым шолыш кэныт ылгэцы судыш пуэт ыльы вэт?

— Пуэм!

— Малан?

— Малан, тыды вэт ышкал!..

— Эдэмжы,—манам, скотьинӓгыцӓт худа ылэш ма? Тынь, манам, мыньын Лизуэм вольыкэтгыцӓт худаэш ужат ма? Ух, манам, мынь тыньым!..

Тамам ыштэн шуэм ыльы дӓ, Ондыри шылын поспэйыш, ваштылмы йукшы вэлэ кудвичышты шактэн коды.

Вӓрэм ўкшэн шынцын, тадар ойэйалэмӓт уты ыш ли, цилӓ хӓлӓ йырэм пытырэн шындышым.

Ындэжы тэвэ картьинвлӓэт кайаш тыҥӓльэвы. Цилӓ ӓшындӓрӓлтэш, оҥ кўплӓнӓ, логэр кошка, тамахань Оратьи сола Рунэр Иван вылкы кэлэсэн мыштыдымаш шыды шоэш. Вэт намыстым чорт, шўмыштыжы кў маклака киӓ ма, мыньын цэвэр Лизуэм пырэзылӓок шолышт кэӓш смэйэн? Эх ма, ылӓшыжӓт мӓ Лизудон кыцэ ылэннӓ... Тэвэ йӓрсым паштэк, вады тырын Йыҥы тырышкы ашкэдӓт. Анцылнэт ши кышкылӓ Йыҥы выд тылзы сотэш йылгыжэш, мардэж лаской изи ковлӓм тӓрвӓтылэш, амыжвлӓм пыжгыктӓ. Коктын выт тырэш шынцӓт, пӓшӓ гишӓн хытырэт, ылымӓш гишӓн попаш тыҥӓлӓт, варажы... варажы атат цаклы шайа ышкэок йаратымаш гишӓн сӓрнӓл кэӓ.

— Митьу,—мандалэш дӓ, Лизу шыдыр гань сынзӓвлӓжыдон мыньым цыргэ анчаш тыҥӓлэш, тырвывлӓжым йырыктӓ, оҥышкэмлӓ пызыргӓ. Вара ывыртэн мыраш тыҥӓлэш, тидын мырыштыжы ньигынамат шўм ывыртыш шайавлӓм, тамахань ырвэзы силам, пӓлӓш лиэш. Мырымыжыдон та-

гышкы мындыркы у ылымäшышкы мыньым сагажы ÿжмылä чучэш. Тэвэ трÿк цäрнэн колта. Шуды пырцым кырыл нäлэш, вара эчэ йадэш:

— Митьу, кынам икварэш ылäш тыңгäлынä? Шаналты, ындэ вэт мäлäннä жэп шон... У эдэмвлä гишäн шытырланаш кэлэш. Ныныжы ой кыцэ мäлäннä кэрäл ылыт!.. Социализмым ыштэн шокташ шукы, шукы гэройвлä кэлыт.

— Маньэ, кэлыт, манам дä ыңгылдараш тыңгäлäм. Манам „пэтрогэчы“ кыдла йактэ тырхалына, а вара, а вара...

— Ситä, ситä ыньäнэм,—манэш дä мадмыла цот лицäэм савэн колта.

Ти ырвэзы кайышыжы утлаок мыньын шÿмэш пижэш, сэдындон ньигыцэäт шывшалтэ тырхаш ак ли... Шÿжыгыц элтäлэт, пышкыды тырвыжым кыпок мÿдэт...

Эх ма, ындэжы тыдывлäм шаналташ вэлэ вäрэштэш. Оратьи сола Рунэр Иван ач ты пэлэдышэмжым, сэк шэргäкäн тäңэмжым шывштэн кэйэн. Ындэ мам ыштышаш, мам?

Киэн шым тырхы. Сарай вуйгыц валэн, пичынä ваш нырышкы лäктым. Тыр, йоңата, ывыртымэт вэлэ шоэш. Тыңэ гыньäт, мынь кызыт ывыртэн ам кэрдт. Тэвэок анцылнэм коэштäлтшы ыржам тырэдэш. Анчэмäдä, лицäжы хымац кань, талаша, кэсäлыкшым йäлвлä лошты анцыкыла шыкä. Колхозныкнавлäдон попа, ваштылэш. „Бригадьир, пачэш ит кодт!“ манын, пäшä лошток мыньым анчалын, мыскылымыла йырäлтä.

— Лачок, лачок, Митьук...

— Ато ыдырэт,

— шагалтэн кода маньыц?..

Йäлжы тэңэ мыньым ваштылыт. Äшындäрäлтэш, цилäок äшындäрäл тэш. Тэвэш шудым пласла, сусу алык мычкы анчылтэш, савыцшым вэл шайыкыла йалштэн шындэн. Колхозышты Лизудон пäшä ыштэн ылымынä, лач экранышты кино картинлäок, пачэлä-пачэлä вуйгыцэм цилä эртыш...

Ик цäш нäры эртымыкы, ышкымэмын бригадэмдон мырым мырэн, нырышкы пäшä ышташ лäктын кэшнä.

III

Ик кэчы эртыш, кокшы кэчäт мыңэш сäрнäлтымылäок чоңэштыш. Лизуэмжы со укэ. Андакшы когонок шым тыргыжланы. Ма, манам, нäңэныт гынь нäңэныт, соикток, манам, ак сирыкты. Ньэвольажы соикток ыдырым вäтышкы ат сäры. Тынäмок эчэ ышкымэмым вырсаш тыңгäлäм. Ма шайтанлан йä шыжы йактэжы вычыктымла ыльы? Токэм нäңэшäш, коктын ылышäш-ылышäш, колхозышты пäшäм кызытшы йактэшылäок йажон ыштышаш, ышкымнäн силанам колхозлан пушаш. А кÿ чорт вара, эдэмым шолыштыт манын шанэт ма? Тидыжы вэт сэк кого прэступльэньок ылэш. Цэштäн ыдыр докы кыцэ вара кидшым виктäлтымылä? Кыцэ вольыклаок трандасыш йöрэн пиштäш смэйымлä? Оратьи сола Рунэр Иванлан соикток видны, тыды ньимат тидым шотыш нäлтэ.

Кымшы кэчäт шо. Вычэм, цытыдэ вычэм. Лизу эчэäт, актол. Ындэжы, тырхымашэм пытäш тыңгäльы. Тамалан äньäт, ньи шыныцымы, ньи сäрнылмы, ньи качмы ак шо. Äвäм, ойхэм шижынäт тама, мыньым ладнангдарымыла шайам попаш цаца, ышэм вэс пäшäшкы кыцкынэжы. Дä тэхэнь годым, сэк шэргäкäн тäңэт йаммы паштэк, шÿмэш пижшы äвäтын шайажат силадымы лиäш тыңгäлэш.

— Ма, манэш, Митьуэм йасы ат ыл?

— Укэ, укэ,—манам, äви ит тыргыжланы.

— Тама,—манэш, эргым...

— Ньимат, манам, эргыц...

Тагачы, лу цäш кыдлан вадэш, пäшäм ыштэн толмыкы, кармоньэм нäльы

мӓт, сэньӹкӹшкӹнӓ лӓктӹн шӹнцӹм. Кым гӓнӓк вэлэ шывшыл поспэйӹшӹм, тэвэ Ондыриэм вала.

— Скучайэт? Ӹжӓл...—тӓҥэм йӹрӓ.

— Тӹнь, манам, шутьаэдӹм коды, мӹньӹм, манам, мыскылаш ситӓ. Айда тэвэ ӓнпичӹш кэнӓ, тӹштӹ коктын йажонок кытыралына.

— Кэнӓ,—манэш.

Рӹмӓлгэн кэйэн. Кэчӹ шокшэш лӹвӹжгӹшӹ лавштанвлӓ ӹлӹж шӹнцӹнӹтӓт, йалэш ковыжгэ вэлэ тӹкнӓт, кэквлӓ ак ойхырэп, нӹнӹн мыжырышты улат, пиш сусун мырат. Тӹлзӹ ош тӹртӹш лицӓжӹ дон рашкыдын анчаат, йыдшат соты кэчӹлӓок чучын колта, лач ӹмӹлвлӓ дорц вэлэ йыд цӹрэ пӓлдӹрнӓ.

Ондыри дон коктын изи йал корныдон шудым шӹкэдӹл ашкэдӹнӓ. Тэвэ тошты йӹдӹм вӓр.

— Шӹнцӹнӓ,—манам,—Ондыри.

— Шӹнцӓш кэлэш,—попа.

Шӹнцӓшӹжӹ шӹнӓ шӹц, коктынат партыш гань ылшы шуды вӹлкӹ виӓлт вацнэ. Трӱкок шайана ак лӓкӓт, пӹлгомыштыш соты сартавлӓм анчальым. Ондриэмӓт тӹдӹмок ӹштӹш тама: „Эх, шӹдӹрвлӓжӹ вэлэ, малан тэхэнь соты ылыт вӓл“—манын пэлэштӹш доко...

— Шӹдӹрвлӓ, шӹдӹрвлӓ, давай тэвэ табакым пӹтӹрӓлӹнӓ,—манам.

Ондриэм пэроскым лыкты, пож-ж шывшыльы, вара ӹлӹкшӹ шудым кӹрӹн нӓльӹ дӓ, токэмлӓ сӓрнӓл шӹнцӹ.

— Ну,—манэш,—Митьу тӓҥэм, йэйствуйаш кэлэш. Ато,—манэш,—кым и йаратэн кашмы Лизуэт шӹжӹ ӹлӹштӓшлӓок вӹсэн кэӓ. Угӹц шӹтӹш вэс ӹлӹштӓшӹжӹм соикток кычэн ат кэрт, чувствэм кого манатыш,—манын мыскыла.

Трӱк мӹнь ньимат попэн шӹм кэрдт, тӓҥэмӹн мыскылымыжы когон орландарэн колтыш. „Малан вӓл сӓндӓлӹк вӹкӹжӹ шачынам?“ манын ижӹ вӓк шаналтэн колтышым. Кино картьинвлӓ угӹц кайаш тӹҥӓльэвӹ. Сэдӹндонок тама:

— Йамы, йамы, шӱм ӹвӹртӹшэм йамы,—манын, йукынок попалтэн колтышым.

— Эчэ йамынок шоктыдэ,—Ондриэм попа.—Вот кыцэ тӹнь ӹштӹ, Митьу тӓҥ,—тӓҥэм ышым пуаш тӹҥӓльӹ.—Цэцаш кэ, сӧдӧй пандашыжыдон попэн анчы. Ма манэш? Тӹлӓт пуаш ваштарэш агыл гӹнь, пакылажы мӓ йӧнӹм мона. Ти нэлӹ пӓшӓм мӹнь ӹшкэ вӹлкэмок нӓлӓм. Правльэньӹгӹц имньим йадына, дӓ иргодым ирокок Оратьи солаш кыдалына. Тӹштӹ Лизум ужына, шывштэн толына. Эх, тӹнӓмжӹ! Цӹрцӹк шӱмэт сусу пардон праватн куштлалтэн колтынэжӹ...

Тидӹн паштэк Ондри трӱк йадын шӹндӹш:

— А-а,—манэш,—Лизуэтшӹ Рунэр Иваным йаратэн колтыдэ гӹнь йара? Тӹнӓм вара лопотланашат укэ.

Мӹнь иктӓ пэл цӓш тӓҥэмлӓн ыҥылдарышым. Манам, Лизу иктӹлӓнӓт, мӹньгӹцэм пасна, марылан ак кэ. Йараташат, манам, большы мӹнь нӓрӹкӹшкэм иктӹмӓт ак йараты. Мӓ, манам, ик вӓрэш пӓшӓ лоэш кушкынна, ик вӓрэшок йӓрсӹм жэпвлӓм эртӓрэннӓ. Иктӓ шӱдӹгӓнӓк, манам, Лизу мӹньӹн вӓтэм лиӓш сӧрэн. Оратьи сола Рунэр Иван, манам, природын йаратымаш законым пыдыртэн. Ти гишӓн, манам, совэт судыш пумыла.

— Природы законвлӓм кӹзӹт ӧрдӹжэш кодэнӓ,—тӓҥэм попа:—кытыралашыжы тэвэ кэлэш—манэш.

Рэшӹшнӓ. Цэцаш Лизун ӓтьӓжӹ доко кэйэм, ӹдӹржӹ гишӓн хытырэм. Кӹзӹтэш цэвэр садына!..

IV

Трандасэш шынцынат, шыргы тырдон ирй жэрän кыдылаш пишок йажо. Тыр, лывыргы, мардэж вэлэ йуалгы кайтым китшыдон льицäгыц ньиäлтä, дä эчэ трандас лöнгис амалтэн шоктыдымы омым мынгэш пашарта.

Ондри тäнгэм имньим виктäрä. Ныгыды аржаан кöк ожынажы пишок косирын ик ладын йорталта.

Тэвэ шыргы оголым сäрнäл кэшнä, ьэи тышкäвлä вэлэ ындэ мäнмäм шайыкыла эртэн -эртэн кэäт. Мындырны кырык лапышты Оратьи сола шäргäлт вазын, лач тамахань пат пындашла вэлэ чучэш.

— Тиды эдэм агыл, просты ма äньäт,—Ондриэм попа.

— Кÿ?—манам.

— Лизун äтьäжэтшы.

— А-а!..

— Ыдыржым вэт лач кылäт кöргы шотэшок шолышт кэныт. Вэт комсомолкы лымжым, ударньицы лымжым льäврäшкы шуэныт. Тынгэ гыньäт, кыцэ попа.

Попашыжы лачокок эртыш вэды пишок потьикäлä Лизу äтьäжы мäлäн нä попыш. Ма, манэш, нäнгэн гынь, ылäт. Рунэр Иван äтьäжы мыньын тошты тосэм ылэш. Эдэм йажо, качкаш-йÿäшыжы улы. Лизужат видны сэдым ак йараты агыл, сэдындон ак тол. Чортэшыжы мылäнэм вэс ыдырым вэлэ моаш тынгäльы. Вара, манэш, Вэрä ыдыр пиш йара, нäлын шынды, йэла икты.

— Ороды ылат, шÿм кöргэт кÿн ылэш,—маннэм ыдьы дä, тырхышым...

Тэвэ ындэ коклы вэц уштышым кыдалмы паштэк капкаш пырышна. Шонгы папа корны гач ванча.

— Кыва,—манам,—Рунэр Иванын томажы кыды лиэш вара?

— А, тэвэш, рушла капкаан симсы тома, тыдын сага сары нальишньыкäн чиäлтым пöрт, тыдын вэс вэл у томажы Рунэр Иванын лиэш,—папа парньажым виктäлтэн ажэт пуш дä, кыпкэ пакыла ашкэды.

Пöрткутанэш имньим йалштэн шагалтышна. Мынь ышкэжы окньаш анчэм, цэвэр Лизуэмын лицäжэм йылэрäк ужнэм. Кыцэ анчалэш моло, сынцäштыжы, тырзыштыжы махань вашгалтыш лиэн—пäлäш худа агыл вэт. Ма варэ, малан ак анчы? Äль кым кэчыштoк кым и йаратымыжым мондэн поспэйыш? Шÿмэм шолткэ шиäш тынгäльы. Вуйэмäт тама каршташ цаца.

— Тырхы—манам,—Митьу, тырхы, цэцаш цилä пäлы лиэш. Äльи шÿшкэт кэчäлтэш, äль шыкäл колта—ышлäнэм тэнгэ попэм...

Амаса пырым годым Ондыриэм цылик йырäлтыш.

— Пуры кэчы лижы,—иктöрок тäнгэмдон попалтэн колтышна.

Койкашты тавакым шывшын кишы ырвэзы эдэм кыньыл шагальы дä мäлäннä попа:

— Шули, шыцдä,—манэш.

— Йара, манам, шукы шынзäш толтэлнä, кэлэсы вэлэ, тынь Рунэр Иван ылат?

— Мыньы,—манэш.

Тышäкэнок цылангыц шонгы ыдырäмäш лäкты, тиды Иванын äвäжы видны, тÿцын йакшар ÿпäн äтьäжы пырыш.

— Ну, манам, Иван тäнг, кышты мыньын Лизуэм?

Иван когон вcomponents колтыш, ти жэпын тырвывлäжäт кок пылыш токыжок шон колтымла чучэвы.

— Тыньын?!—манэш.

— Вара ыньэ кÿн?

— Кынам сирыктэнäт?—попа.

— Йуридьичэски, манам, мыньын агыл гыньäт, духовныжы манам, чувствитэльныжы, манам, мыньын вäтэм ылэш!...

— Тыҥэ кызыт йактэ ылын, ындэжы ныл кэчы мыньын ылэш—пакыла Иван мыньым шыдэштärä.

— Сирыктэндä?...

— Аньэ!...

— Ондыри, манам, имньиэтым сäрälок.

— Кыцэ тэҥэ сäрälок,—Ондыри попа,—ужын анчаш хыть кэлэш.

— Лизу кызыт укэ ылэш, шыргышкы йэладон кэйэн,—Рунэр Иван хытыра.

Ындэжы кызыт йактэ ылшы изи ыньäнымäшэмжäт йамы. Тышэц паснажы когон намысланэн колтышым. „Мэ чортлан тольым, ма мыньым пытырэн тольы?“ манын ышкымэмым вырсэм.

Ындэ мам шынцэт? Сэньыкыш läкнä. Паштэкнä Иванат läкты. Трук, ма тэхэнь? Вäскäшты йасын саслымы йук шакта:

— Колтэмäдä, колтэмäдä. Так вэлэ урдэдä вэт, соикток шамакэм ам вашталты...—манэш.

— Эй, манам, Ондыри! Вäскäэш сыралэн шындэныт. Тывэ, манам шыргэт маханьы ылын!

Иван ошэм кэш.

— Кат, манам, Рунэр, сравачым. Пач йылэ!... Äй Лизу прэступньык ылэш, сыралэн шындэнäт? Комсомолкым мадышэш ужынат ма?

Шукы саслым паштэк, сравачым кидышкынä кычэн мыштышна. Шыгыр-вогыр пачын шу!.. О-о, äвиэм, äвиэм, Лизуэм кыцэ ошэм шынцын!..

— Лизу, манам, Лизу!!

— Ох, Митьу!.. Митьу!...—пэкылажы попэн ыш кэрдт, тыды оҥышкэм шыралты, дä шумэм йылатарымылаок шокшын мäгырäш тыҥäльы. Парньавлäжы цат дä цат мыньым элтäлäт, тыды пызырга, тамам попынэжы дä, шулышыжы ак ситы, оҥжы вэлэ шырэн мадэш.

Кымытынат трандасышкы шыцмыкынä Ондыри когоньнам анчалын йырäлтыш, дä тэнгэлä пэлэштыш:

— Ындэжы мыгилääт тäмдäм айырэн ак кэрдт вэкäт...

V

Солам läкмыкынä мынь Лизу токыла сäрнäл шынцым.

— Ну, манам, плэньникэм, кыцэ йäл кидышты кым кэчäш курымэдым эртäрышыц, шайышт!

Лизу шэклäнэн вылкэм анчал шындыш, вара цэвэр лицäжым анцылнына кайшы казонойышкыла сäрäльы.

— Ма, иктä ма лиäлтын машанэт?—тэнгэок шэклäнэн ыдырэм йады.

— Агыл, агыл,—манам, шэкшым йамдаш цацэм.—Тынь донэт ньимат лиäлт кэрдтэ.

— Ну, ыньэ Ондри тäҥäт колышт,—маньы дä Лизуна шайышташ тыҥäльы.

— Мыньым трандасыш йöрäл пиштэвы. Ик ырвэзы, Йогор маныт доко, тырвэм кычэн шындыш, шулäлтäшäт ак ли вäк. Варажы сäндäлык-шымäт Оратьи сола йактэ ужгэлам. Тышты äтьäжыдон äвäжым мäнмäм вäш лит. Толок, маныт, толок шэшкы, ма, маныт, ит ойхыры, курымок ыдыр лимäн ма? Соикток вэт кынам гыньäт вäты лишäшлык ылат. Мыньжы—„агым—манам, агым, соикток ам сирыкты. Лучи колтыда!..“

Ма статьан ыш попэп, мынь со вашгарэш кэйэм. Варажы вäскäш питырэн шындэвы. Пэл цäш вуйгыц Иван токэм пыра, сарвала. Манэш:—„Сäндäлык вылны мылäнэм тынь сэк шэргäкäнжок ылат“. „Тынь манам, тэҥэ шолышт толмэттон, мылäнэм сэк шулды äкäнжок ылат“. Ах!.. кыцэ сäрäш ак путайы... Ик статьанжы эчэ ыжäл. Тä толмыдагыц икгä пэл цäш анцыцырак мäгырäл ижы колтыш вäк.—„Лизу,—манэш Лизу, йымы гань лимä. Äлмä, сирыктäш кэнä... Вэт мынь тыньым“... Шайажым пытäрэн ыш шокты, анцыкэм шынгалты. Эчэ ма?—манам...

— Тырлай,—манам,—Лизу тäҥ, йыдымжы?..

— Шэклäнэт?..—Лизу эчэ намысланымыла ӹлкэм анчал шӹндӹш. Дä ти гäнäкшӹ ньимат ӹш тыргыжланы. Мӹньӹм лицäэмгӹц кашар парньажыдон вуйжырла шыралын, ваштыл вэлэ колтыш.

— Сэдӹ машана вэкäт иктӹнä,—Ондриэмäт тырхыдэок попалтыш.

— Ньимат ам машаны дä...

— Ӹньэ ма машанэт?—шайа лошкэм Лизу пырэн кэш.

— Ӹшкэтӹн кым вады вäскäштӹ... дä эчэ йыдым. .

— Малан ышкэтӹн?..—Лизуэм попа.

— Ӹньэ кӱ дон?!.

— Рунэр Ивандон...

— Ивандон?!,

— Маньэ... Йä, тӹнь ит тыргыжланы, иток,—Лизу эчэ йӹрä—Тӹдӹ Христос ганьы кым йыдшат сарвалэн шалгыш.

— Сарвалэн?!.

— Маньэ. Сэдок—кэйэт дä, кэйэт,—ик мырымым мыра. Мӹнь, манам: „Караҥ ӧрдӹш! Ато цилäм йал вӹлкӹ кӹньӹлтэм!..“

Тэҥэ кымытын попэн толмына паштэк, шӹнäат цаклы, Кадик корны важыш миэн шагална.

— Ондри,—манам,—имньиэдӹм Лэпкä солаш кычы.

— Малын попа?..

Лизуат тӹшäк:

— Тӹшкӹжӹ малын кэнä?—йадын шӹндӹш.

Мӹнь тӹшäкэн:

— Лизу,—манам,—Лизу!..

— Ма, йä?

— Ондыри, манам, тырлай, солашкына ат кыдал, имньиэдӹм шагалтал!

Ӹндэ тӧрӧк Лизулан кэлэсӹшӹм.

— Сола совэтӹш сирӹктäш кэнä...—манам.,.

— Митьу!—ӹдӹрэм попаш пырахыш, шӱэм пиш цаткыдын кидшӹдон вӹдӹл шӹндӹш.

— Шалахайыш, Лэпкä солаш!..

VI.

Ӹлӹмäш кыргыжэш. Тӹ жэп годшэн кок иäт шон колтыш. Ӹндэ мӹньäт бригадьир вэлэ агыл, колхоз прэдсэдäтэль ылам, комсомолышты пäшäм видэм, ик шамакдон кэлэсӹшäш гӹнь, анцыкыла ашкэдäм. Мӹнь вэлэ анцыкы кэйэм ма? Укэ, агыл, йäлäт анцыкыла кэäт, у сӹнгӹмäшвлäм ӹштäт, ӹшкӹмӹштӹн гэрой ылмыштым пäшäштӹдон анчыктат. Колхозна мäнмäн шукым, тэхэнь гэройвлäм куштэн.

Тагачы алашкына каштынам. Райкомышты, Райисполкомышты йэлавлäэм ӹштӹльӹм. Остаткам, Райком комсомолгӹц лäкмэм годым, сэньӹкэш эдэмӹм вäш лин шагальым. Кӱ вäл ылэш? Ужмы ылнэжӹ, цаклэн ам кэрдт. Ти эдэм плацым чиэн, тупыштыжы изи котомкажы улы. Тӧрок цаклымыла, тамахань мӹндӹр вäргӹц толшы ылэш. Тӹдäт мӹньӹм цургэ анча, ышмажымат вäк изиш пачылдал шуэн.

Мӹнь тырхэн шӹм кэрдт. Манам, тäҥ, ужмы ылат ылнэжӹ, пытшок тэвэ цаклэн ам кäрдт!

— Кыцэ,—манэш—мондэнäт, мӹньӹ шолы ылам!..

— Ох! Иван, тӹнь ылат ма?!.

— Тэвэш ужат, мӹньӹ толынам...

— Ит йäтлӹ вэлэ, манам, мӹньӹ, манам, утла тӹньдонэт ӹшкӹмэмӹм пингӹдӹн кычэнäм...

Кычашыжы лачокок пингӹдӹн кычылтынам. Лизу шолышмыжы гишäн судыш пушна дä, кок иэш принуд ровоташкы тӹдӹм суйэн колтэвӹ. Кызытшӹ самой тӹшэцӹн толэш ылын.

— Ньимат укэ, мынь ам шыдэшкы, лачокок худам ыштэнäм,—Иванэм попа.

— Айда, манам, пивнойыш кэндäлынä!..

— Лиэш,—манэш.

Ик стопкагыц сырам йоктарымыкына Иванэм шайышташ тынгäльы.

— Мынь,—манэш,—ындэ воксэок вэсы линäм. Принуд ровоташты йажон ышкымэмым видэмäт, бригадьирэш айырэвы...

Иван кидшым кышäнышкыжы цикäл колтыш.

— Тэвэ,—манэш,—ударный грамоты, тэвэ эчэ киьишкäжы, тидым цилä тышты плучайэнäм.

— Млойэц ылат,—манам,—Иван, айда йӱн колтэнä!..

Кок стопкам вäш сэвäлын йӱн колтышна.

— Ну,—манэш,—кыцэ Лизу ылä?

— Ылä,—манам,—пиш йажон ылä.

— Икшывыда улы сай?

— Улы,—манам,—äтьäжымäт сыгырэн мышта.

Коктын шукы хытырэн шынцышнä. Остаткажым киднäм цат кормэштэн, пивнойгыц лäкнä.

Мыньы, ти лоэшок лишäшлык колхоз празньыкышкына Иван тäнгэм, у тäнгэм, ударньык тäнгэм хыналаш миäш шӱдышым.

Иван тыды агыл, вэсы лин, ындэ йараташат лиэш.

❁ ❁ ❁

А. Пэкпатр.

Йаратэм

Сäндäлыкэмын ыдырвлäлäн,
Айыртэмын Оньисäлäн.
Автор.

Симсы пылгом—ыдыр шынзä
Анча шӱмэм айарла:
Шӱмэм тэрвэн айар пынза—
Ой, ырыктä салымла.

Малан тыньым ой, йаратэм,
Малан шӱм тыл ылыжэш?
Тыньым ужын шӱм хороэм
Малан сусун тылгыжэш?

Пыл вылэцын утьикäлä
Мадын валэт шылдырдон;
Парсын шатьор шӱм кыл кäлä
Мыньым пидэш ыдырдон.

Пыл вылэцын торгэштымэт
Вырэм шолта, ой, ыдыр!
Вурыс кэкдон чонгэштымэт—
Корны пачшы тыл шыдыр.

Симсы пылгом—ыдыр шынзä
Анча шӱмэм айарла:
Шӱмэм тэрвэн айар пынза,
Ой! ырыктä салымла.

❁ ❁ ❁

Пыдыртымы сирэм

М. Шолоховын роман сэмӹнь сирӹмӹ 4 кӹдэжӓн пиэсӹ

Пиэсӹм Н. А. Крашэнниников ӣарыктэн сирэн

Кырык-Марыныш З. Бэлкин сӓрэн.

МАДШЫВЛӒ:

Давыдов Сэмон—Путьиловски заводыштыш ровочий, сльэсӹр, 25-тысӓчньик.
Нагульнов Макар—йӓчэйкӹ сэкрэтарь, „Йакшар знамӹ“ ордэнан.
Лушка—Макарын вӓтӹжӹ.
Половцэв—пэрвишӹ казачи йэсаул.
Размэтнов Ондыри—сэльсовэт вуйлалтышы, Йакшар партьизаа.
Льубишкин Павыл.
Аньисьӓ—Павылын вӓтӹжӹ.
Щукарь.
Дэмид Молчун.
Майданников Кондрат.
Островнов Йаков Лукич.
Банник Григорий
Атаманчуков.
Ахваткин Кузьма.
Катьэрина—Островновын ӓвӓжӹ.
Хопров Ньикита.
Настэнька.
Шалый Ипольит.
Дамасков Фрол.
Тьимофэ—Фролын эргӹжӹ.
Бородин Тьит.
Корчжинский—райком сэкрэтарь.
Балабин—мильици начальнык.
Самохин—РайКК вуйлалтышы.
Хомутов.
Йарски хутырыштыш казаквлӓ.
Грэмӓчи Логыштыш казаквлӓ дӓ казачкывлӓ.

Пьэсӹм шӹндӓш куштылгырак лижӹ манын ик исполнитьэльок кок рольым мадын кэрдэш: Тьит Бородин мадшы Самохиным. Хопров мадшы Корчжинским. Фрол дон Тьимофэ „Йарски хутыр“ сцэнӹштӹ Йарски казаквлӓм мадын кэрдӹт.
Шалыйын рольжым лыктын шуэн тьэкстшӹм Льубишкинлӓн пуаш лиэш. Хомутовымат лыкташ лиэш.

ПӹТӒРЛИШ КӹДЭЖ

I-ш картьин

Казачый станьицӹштӹшӹ 1) ӧльицӓ лык. Островновын курэньӹн 2) пӧрт-анзыл Сэльсовэтӹш пырымы амаса кайэш. Шайылыны пичӹ. Пичӹ шайылны пӱшӓнгӹ Йӹнгӹл йук шакта. сцэнӹшкӹ Аньисӓ, Лушка, Настэнька дӓ кок ӹдӹр пырат.

Настэнька. Тидӹ кӱ толын?

Аньисӓ. Пальтоан, ӹшкэжӹ когоок агыл...

Лушка. Когоок агыл дӓ, цаткыды кӓп-кӹлӓн, шӱжӹ моло шэлӓн ӱшкӱжӹн гань. Мӓ докына вырлыкаш пӱэргӹлӓн колтэнӹт вэкӓт.

Настэнька. Ӹнгӹжӓжӓт тидӹн кымда. Тидӹ, ньэвось, йажон элтӓлӓ, ӹдӹрвлӓ.

---

1) Станьицӹ—казаквлӓн кого солам станьицӹ маныт.
2) Курэнь—пӧрт.

Щукарь, Льубишкин, Банник, Атаманчуков дä Майданников толыт.

Щукарь. Туара... ӹшкэок, ӹшкэок туара...

Льубишкин. Молы агыл, район начальствыгӹц вэкäт, портфэльäн... сэльсовэтӹш толын дä тӹнäмок тӹвэш кучырлан палшаш.

Банник. Парыштыш вэс имньи шайыкыжы пырэн шагалын... раз... два... кыдашэш... Тöрок пäлӹ—способный ылэш.

Шукарь. Шэклäнäл, тäҥ, чымал колта лиэш...

Давыдов толэш. Вэс моҥыргӹц Нагульнов дон Размэтнов.

Давыдов. Мӹнь, ӹзä, пульэмöтчик ылмэм годым, тэхэнь имньивлäдон агыл эчэ каштынам.

Атаманчуков А пӱэтшӹ укэ, случайны, вӹлӹ моло чымал лыктэ?

(Казаквлä вашты́л колтэвӹ).

Давыдов. Агыл, шукэрдок мӹнь йӱмäш йэладон пӱтэ киэн кодынам Тэҥэжӹ эчэ йажорак: пырыл колтымашгӹц ӹдӹрäмäшвлä ак лӱдэп лиэш Кӱ тäмдäн сэкрэтäр йäчэйкӹдä?

Нагульнов. Сэкрэтарь йäчэйкӹ мӹнь ылам. Тӹньжӹ кӱ ылат?

Давыдов (*докумэнтывлäм пуа*). Райком уполномочыный.

Нагульнов. Тидӹжӹ сэльсовэт вуйлалтышы ылэш, Андрэй Размэтнов.

Тӹтыш.

Давыдов. Тӹньжӹ мам мӹнь вӹкэм тэҥэ анчэт?

Щукарь. Интьэрэсныат, тäҥ. Ма гишäн мä докына толмэтӹм нарот пäлӹнэжӹ. Вэс пачаш киндӹ йäмдӹлӹмäш гишäн молы гӹнь...

Давыдов. Колхоз гишäн.

Казаквлä икты-вэсӹштӹм анчылтыт, тäгӱ шишкалтыш, изин-ольэн кэäш тӹҥäлӹт).

Майданников. Колхоз гишäн народ сомньэвайалтэш.

(Изин-ольэн цилäн кэн пӹтäт).

Нагульнов. Казаквлä—луаҥшы нарот ылэш. Тӹдӹм пыдырташ кэлэш.

(Сцэнӹ шайылыны кармонь йук дä мыры йук шакта.)

Давыдов. Тидӹ кӱ вара тäмдäн соты кэчӹньок гульайа?

Нагульнов. Кулак кайыш...

Размэтнов. Фрол Рванный кулакын эргӹжӹ, Тимошка, ӹдӹрäмäшвлäгӹцок айырлэн ак кэрд. Ну, кэшнä....

Цилäн кэäт. Давыдов, Нагульнов дä Размэтнов кэмӹк, сцэнӹ гач Тимофэй Рванный дä ӹдӹрвлä мырэн эртäт. Изиш лимӹк Половцэв толэшäт, вургымла моҥыр пöртанзыл амаса док миэн, амасам шиэш).

Половцэв. Хозажы, Йаков Лукич, амалаш пырты.

Островнов амасам пачын анчалэш, кидӹштӹжӹ понар.

Половцэв. Ат пäлӹ?

Островнов. Укэ, шэргäкäн тäҥ, пäлэн ам кэрт. Тӹнь РИК-гӹц толшы моло ат ыл?

Половцэв. Йаков Лукич...

Островнов. Тама пäлӹмӹлä чучам. Йукэтшӹ мӹлäнэм пäлӹмӹ эдэмӹнлä чучэш токо.

Половцэв. Половцэвӹм äштэт?

Островнов (*лӱдӹн кок моҥырышкыла анчал колтыш*). Вашэ благородие, господин йэсаул... Маньар и вэт эртэн!... Äлмä, курэньӹш пырэнä (*амасам пачын пырат*).

2-шы картьин

Островновын курэньжӹ. Улан эдэмӹн пöрт кöргӹ,

Островнов. Вот вычыдэлам! Господин йэсаул!... Кыцэ тӹньӹм кӹзӹт вэльичäйäш моло, амат пäлӹ. Пэрвиш статьан мондалтын дä йажо агылла чучэш.

Половцэв. Лымэм дон дä äтьäмын лымдон попы. Мондыдэлат?

Островнов. Кыцэ командьирым мондаш лиэш? Цилä Гэрманским иквäрэш пыдыртэннä дä тиштыжäт вäрэшты... Мынь тынь гишäнэт, Алэксандыр Анисимыч, шукы äшындäрэнäм. Новороссийски лывäлны тыньдонэт айырлымына годшэн, ик йукымат тыньгыцэт колтэлäм. Казаквлäдон иквäрэш Турцишкы тынь ыдыралынат машанэнäм.

Катьэрина папа, Островновын äвäжы—кыдэжыш пыра. Тыдын пырымыкы Половцэв попаш цäрнä

Островнов (*äвäжылöн*). Вады качкышым постары.

Катэрина стöл вылäн скатьэртым шäрä.

Половцэв. Имньиэм карэмэш кодышым.

Островнов (*трÿк тäрвäнэн кэä*). Кызыток коньушньыш кандэн шыльым оптал пуэм, вашэ благородие, Альэксандр Аньисимыч (*кэä*).

Катьэрина (*качкаш йамдылä*). Тыньжы кыштышы ылат?

Половцэв. Мыньы? (*Йырäлтä*). Пäлыдэлäт, папи? Мындырцын толынам.

Островнов пыра, хынажым стöл лош шындä Папа лäктын кэä.

Половцэв. Äлмä ындэ попалтэнä.

Островнов. Ма гишäн попашыжы, Альэксандыр Аньисимыч? Ылымäш тэхэньы, ньигыцэäт ак ывырты, дажы ак вэсэлäйы.. Тэвэ тиды, казаквлä хозайствыштым погаш, пайаш тынгäльэвы. Налогы 26 ин äль 27-ын, ну, цытäш лимäн ылы, маншаш. Кызытшы ындэ вэс сэмынь сäрнäлт кэш. Тäмдäн станьицыштыдä кыцэлä вара? Кольэктьивизацы гишäн иктä ма шакта, агэш?

Половцэв. Шакта.

Островнов. Тэгэ гынь ти мыры вэрц цилä вäрэок сынзäвыдым йоктарат. Тэвэ кызыт мынь ышкэ гишäнэм мам кэлэсэм: мынь 20-й годын цäкнымäшгыц толым. Кок пар имньи дä цилä пурлыкэм Шим тангыж доран киэн коды. Пуста курэньыш вэлэ толын пырышым. Ти жэпгыц тынгäлын йыдшы-кэчыжы ровотайышым. Пытäрлиок тäнгвлä продразвöрскыдон обижäйэвы, цилä киндым ыштын лыктэвы, варажы ти обидäвлäлäн шотшымат йамдышым. Шукы гäнäк тäнгвлä мыньын каваштэм кышкэдэвы дä мыньын каваштэм сэдок кушкы вэлэ. Мынь вырлыкымат формальиндон мышкым, сньэгозадэржаньымат ыштышым. Икиäшым шошым кыралмыдон агыл, шыжым кылмäш кырал кодымы вылäн ÿдышым. Пар кыралмашэмäт мыньын хыть кынамат сэк йажо ылы. Тöрок попаш гынь, культурный хоза лим. Ти гишäн (*стьонаштыш пу рамыштыш сургучный пэцäтäн пумагаш анчыкта*) Окружной ЗУгыц, вэс сэмынь гынь, мÿлäнды пäшä управльэньыгыц похвальный льистым имэйэм.

Половцэв. А пысы хрэсäнь ылат тынь, Йаков Лукич. Тäмдäн тишты колхозышкы сирыктäт?

Островнов. Колхозыш? Пишыжок эчэ аралалт шоктыдэлыт. Тэвэ вот иргодым погынымаш лиэш, ырмäлгымыгыц анзыц увэртäрэн каштэвы. Районгыцын тамахань ровочый колхозыш поктылаш вадэш толын. Ну, тыньжы кыцэлä ылыкäлэт вара? Иктä махань учрэждьэныштыы служэт äль кид пäшäм ыштэт?

Половцэв. Тынäм Новороссийскигыц ышкымнäнвлäдон мынь шым кэ вэт. Ышли, добровольэцвлä дä сойузньиквлä мäмнäм кычэн пуэвы. Йакшар армиш пырышым, польски фронт корны мыч экскадрон дон командывыйышым. Тыштäкэн мыньым итырäйышы камисы вäргыц карангдыш арэстуйэвы дä рэвтрэбуналыш колтэвы. Тамаханы сукин сын казак, Подтьэлковым казньымашты мынь участвыйэнäм, манын увэртäрэн... Трибуналыш нäнгэмы годым корныгыц шылын кыргыжым. Шукы вэрэмä йäл фамильыдон шылын каштынам, а 23-й годым ышкэ шачмы станьицышкы сäрнэн толым. Тагынам эскадроным красный командьир ылмы докумэн-

тэм, сагаэмок урдэн кэрдынäм. Йажо эдэмвлä вäрэштэвы, тöрок попаш гынь, кызыт Усть—Хопэрскиш йэладон кэйэм, токэт пэрвиш полчаньинэм шотдон пырышым... Тынь вэт мыньын сотньыштэм служэнäт, Лукич... А ашындäрэт, вэрэмäштыжы...

(Ольэрäкын мыраш тынгалэш, Островнсват палша.)

„Ой ехали казаки
со службы домой,
На плечах погончики
На груди кресты".

Мырымы годым Островнов амасам сыралаш кэмы знакым кидшыдон ышта, тынäмок мынгэш сäрналэш.

Половцэв „Едут по дорожке, Родитель стоит, „Здорово папашка!

Островнов. „Здоров сын родной!"

Коктынат: „Закипело сердце в казачей груди,—Слетела головка с неверной жены".

Островнов. Да. Слетела головка (*кидшым шалалта*). Цилä йамы, манаш лиэш.

Тытыш. Половцэв Островнов выкы анча.

Половцэв. Ашындäрэт, Лукич, Новороссийскигыц цäкнымы годым, казаквлäдон мыньын попымашэм ылы.... Тынäмок эчэ мынь казаквлäлäн кэлэсышым: „Коммуниствлä тäмдäм пызырäл шындäт, тäгä шурлаок пытырäлыт..."—маньым. Ну, кыцэ мынь попымэм сэмынь ыш ли ма?

Островнов. Тынь тымэньшы эдэм ылат, Альэксандыр Аньисимыч. Кньижный наукым эртэнäт, кэлэсäй, пакылажы ындэ ма лиэш? Ти колхозвлäдон кышкы мä миэн сэпнэнä?

Половцэв. Комуньизмыш, шумбэл, комуньизмыш. Самой настойашийышкок. Пытäрлиок колхоз, вара комуны, ышкэ пурылыкым совсэмок пытäрмäн лиэш. Ышкэ мулäндыштэт крэпостной лиäт.

Островнов. Тэнгэжы мынь согласны амыл гынь?

Половцэв. Тыньгыцэт акат йадэп лиэш.

Островнов. Кыцэ тиды тэнгэ?

Половцэв. Тынгэлäок тэвэш.

Островнов. Потьикäмок шайыштатыш!

Половцэв. Тэнгэок сэды. Ындэ мынь тыньгыцэт йадам: пакылажы тэнгэ ылäш лиэш вара?

Островнов. Ньигыцэäт ак ли.

Половцэв. Ак ли гынь, ыньэ дэйствуйаш кэлэш, кырэдäлäш кэлэш.

Островнов. Мам тынь, Альэксандр Аньисимыч, попэт! Мä кырэдäлäш цацэннä. Ньигыцэäт акли. Тумайэнäт ындэ ам кэрт.

Половцэв. Эчэ кырэдäл анчы. (*Островнов докырак шынзэш, амасаш анчалэш.*) Мынь тылäнэт тöрок попэм: мäмнäн станьицышты казаквлä бастуйаш йамдылäлтыт. Мä дружнан органьизуйалтын кызыток выступайаш тынгäлынä гынь, вэскид кычыквлä палшымыдон шошымэш Доным итырäйэн шоктэнä. Районыштына мä сэмыньнä шанышывлä шукын ылыт, нынйм икварэш вэлэ поган кэлэш. Ти пäшäдонок мынь Усть—Хопэрскиш кэйэм. Тынь мä сагана пижäт?

Островнов. Шаналташ ирыкым пуай, господин йэсаул. Тöрок ньэвольа ит шуды. Лудмäш пäшäш кэнä.

Половцэв. Мä колхозыш ана уж, иктымäт ньэвольа ана шуды... Ышкэ ирыкэт, ышкэ вылнэт, но йылмэт гишäн... (*наганжым лыктэш*). Шэклäны, Лукич. Кудытшы тылäнэт, а шымышыжы ышлäнэм.

Островнов. Йылмы гишäн сомньэвайалт ат кэрт. Тыньын пäшäэтшы лудмäшäн ылэш. Ам тайы, тöрок попэм: тэхэнь пäшäш кэäш лудыш Ылымäшыжынäт корныжым пычмы ышкäлä. Пайанвлäм поктылмаш акли ылгэцы, äньäт, ышкымэмын стараймэмдоны хутырышты пытäрлиш эдэм лиäм ылы. Ирык ылымäш ылгэцы, мыньын аньäт, кызыт ышкэ автомобильэм ылы. Эчэ ышкэтын тэхэньыш кэäшыжäт... икäнäшток пытырäл шындäт лиэш. Народшы кэä?

Половцэв. Нарот вэт шарык кӹтӧ ганьок. Тӹдӹм нӓнгэӓш кэлэш. Ну кыцэ ӹньэ, рэшэт?

Островнов. Ньигыш пырэн кэӓш, сэдӹндонок рэшэм. Сьотыки вуй-йӹр шаналташ ирӹкӹм пу.

Половцэв. Колыштай. Сэк пӹтӓрлиок тӹнь колхозыш пырышашлык ылат. Ӹньӓнлӹ казаквлӓм органьизуйы. Тэхэнь эдэмвлӓм кӹчӓл, кыдывлӓ Совэт власть ваштарэш пӳм пырын каштыт.

Островнов. Тэхэнь ӹлӹмӓштӹ цилӓнок пырыт.

Половцэв. А тӹньӹн эргӹцшӹ кыцэ?

Островнов. Китгӹц парньа кыш кэӓ вара? Мӹнь кышкы—тӹдӓт тӹшкок.

Половцэв. Ньичово тӹдӹ, ӹрвэзӹ цаткыды?

Островнов. Йажо казак. (*Катьэрина пыра*). Хыналан амалаш вӓрӹм йӓмдӹлшӹц? Пожалуйiэ, Альэксандр Аньисимыч!

Половцэв. Лыдын лӓк дӓ кидэтӹм пиштӹ (*Островновлан пумагам пуа дӓ вэс кӹдэжӹш лӓктэш*).

Островнов (*лыдэш*). „Мӓ сагана йымы! Мӹнь Всэвэльикий Дон войскан казак, туан Доным ытарымы сойузыш пырэм. Ӹшкӹмэмӹн начальныквлӓ шӱдӹмӹ паштэк, цилӓ силаэмдон, цилӓ срэдствэмдон остатка патькалтыш вӹр кодмэш, комуньиствлӓ, большэвиквлӓ, христьиански вэрӓн заклььатый тышманвлӓ ваштарэш дӓ. Росийыштыш халыкым пӹцлӓндӓршӹвлӓ ваштарэш шиэдӓлӓш сӧрэм. Ӹшкӹмэмӹн цилӓ мыштымашэм дӓ ӹлӹмӓшэм православный отьэчэствын алтарьышкыжы пуаш ӹньӓндӓрэм“. Благословайок, ӓвиэм (*сукалт шӹнзэш*).

Катьэринӓ. Кэок, кэок, нӹнӹн ваштарэш, эргӹм. Йымы благословайа! Цэркӹвлӓм питӹрӓт, попвлӓлӓн ӹлӓш ирӹкӹм ак пуэп. Кэок!

3-шы картьин

Сэльсовэт.

Грэмӓчи-Логыштыш нэзэр актьивын засэданьы. Сцэнӹштӹ Давыдов, Размэтнов, Нагульнов, Молчун, Ахваткин, тӹдӹн ӓтӹжӹ, Щукарь, Льубишкин, Аньсьа дӓ молывлӓӓт ылыт.

Давыдов (*пакыла попа*). А малын колхозыш? Тэвэ малын: анзыкыжым тэнгэлӓ ӹлӓш акли. Качкын ӹлӓш гӹнь, шукы ӱдӓш кэлэш. Трактыр вэлэ вурчэн кэрдэш. Факт. Ик плугыдон Донышты шӹжӹ гач зӓбӹм маньар кырал кэрдӹт?

Щукарь. Ик плугыдон? Донышты? Зӓбӹм? Дӓ вэт йыдым тӹнгӓлӹн йыд йактэ кыралмыкы, тэлӹ толмэш 12 сэтьинӓм кырал шуаш лиэш.

Халык рӱж ваштыл колтыш.

Аньисьӓ. А мам тӹнь попэт? Плугы кӹцкӓш кым мыжыр ӓль нӹл мыжыр ӱшкӱж кэлэш, мӓнмӓн нэзэрвлӓн кышты тинӓркӹ ӱшкӱжвлӓжӹ? Тидӹ пайанвлӓн вэлэ,—нӹнӹлӓн мардэж шайыц...

Рӱжгӹмӓш.

Щукарь (*Давыдов док халык логӹц шӓнӹн миӓ*). А трактырдонжы маньарым?

Давыдов. Трактырдонжы ти 12 сэтьинӓм суткашты кок вашталтышдон кырал шуаш лиэш.

Ӧрмӹ йуквлӓ.

Льубишкин. Тидӹ вот йара! Тэхэнь ожыдон кырал анчашэт ылнэжӹ.

Рӱжгӹмӓш. Цилӓн иктӹ вэсӹштӹ дон попат.

Нагульнов (*мышкындыдон стӧлӹм шиэш*). Колышта, тӓнгвлӓ!

Давыдов. Ӹньэ мам вара ӹштӹмӹлӓ? Партьы ти гишӓн сплошной кольэктьивизацыш ванчаш манэш, трактырэш кӹлдэнӓт тӓмдӓм нуждагӹцӹн шывшын лыкнэжӹ. Лэньин тӓнг колымыжыгӹц анзыц мам кэлэсэн:

«Труйыш хрэсäньвлäлäн колхозышты вэлэ нэзэрӹн ӹлӹмäшгӹц ытлымаш ылэш, укэ гӹнь тӹдӹлäн йаммаш».

Льубишкин. Мам вара тӹнь, чудак, мäнмäм Совэт власть вэрц агитьируйэт? Мä тӹдӹм вырсышты ӹшкэок йал вӹкӹ шагалтэннä, ӹшкэок йӧрӹлт вацмашгӹц ӹнгӹжäдонна кычэннä. Ну, шин нäлнä, варажы ма? Эчэ пэрвишӹдокок плугылан кашт? Кӱнжӹ плугэш мам кӹцкäшӹжӹ улы, кӱнжӹ гӹнь ньимат укэ? Укэ, тӹнь мäлäннä попымэт гань машинäм пу.

Нагульнов. Мытыкыракын попы...

Льубишкин. Тӹнь мӹлäнэм, Макар, ит äтпӹртӹ, мӹнь годыштыжат икäвäк вэлэ попэм, мӹлäнэм лиэш.

Давыдов. Пакыла попы.

Льубишкин. Ӹшкэ киндэмӹм мӹнь государствылан пуэнäм вэт Размэтнов?

Размэтнов. Пуэнäт дä тӹнь ит рӱжгӹ.

Льубишкин. Укэ, рӱжгэм мӹнь. А кулак Рваный Фрол сдайэн укэ?..

Размэтнов. Тӹдӹм вэт суд штрафуйэн дä киндӹжӹм нäлӹнӹт.

Льубишкин. Тӹдӹжӹ ти годынат Фрол Игынатычок лиэш. Шошым эчэäт мӹньӹмок тäрлäш толэш. Мам тӹнь мӹлäнэм колхоз гишäн попэт? Тä кулакын шӱнжӹм пӹчтä. Тӹдӹн машинäжӹм мäлäннä пуда, ӱшкӱжвлäжӹм, тӹдӹн силажым пуда, тӹнäм вара мäмнäн иктӧр лимäш лиэш.

Давыдов. Ма вара тӹнь амаса пачмы гӹньäт, амасам шиäт? Мäмнäн партьин польитьикыжы вэт тиштäкэн и ылэш:—кулак классым пӹтäрäш дä пурылыкшым колхозлан пуаш. Машинäвлä гишäн тӹнь мäгӹршӹц, колхозвлäлäн цаткыдэмäш вӹцшӱдӹ мӹльон цэлковыйым пуат—тӹнь тидӹжӹм кольыц? (*ӹвӹртэн попым йуквлä шактат*). Мам ӹньэ тӹнь бузам тäрвäтэт? Пӹтäрли колхозым ӹштäш кэлэш, вара ижӹ машинäвлä гишäн тумайалаш. Тӹнь пӹтäрлиок амытым нäлнэт, вара ижӹ имньим.

Вашталмаш.

Щукарь. Мäнмäн Льубишкиннä тупынь шагал анзыкыла кэä.

Аньисä. Цилäнок мä колхозыш пуры йäнгдон кэнä.

Нагульнов. Тäнгвлä, колхоз-пиш когон сэрйозный дэла ылэш. Кӱ колхозыш сирӹктä—кидтäм лӱктäлдä.

Цилäн лӱктäт.

Размэтнов. Цилäн.

Давыдов. Кӹзӹт мä кулаквлäм обсуждайаш тӹнгäлӹнä. Нинӹм Сэвэрокавказский крайгӹц ӧрдӹш колтымы гишäн постановльэньӹм лыктына ма?

Щукарь. Подписуйэнä.

Льубишкин. Важ лӹвäкӹ нӹнӹм!

Давыдов. Агыл, лучи уш важгэ лыктын шуаш, а важ лӹвäкӹ агыл. Кӹзӹт кулаквлäм раскулачывыйаш утвэрждäйаш тӹнгäлӹнä. (*Размэтнов пумагам пуа. Давыдов лылэш*). Фрол Дамасков тэхэньӹ прольэтарски карылан тӹдӹ йарал ылэш? (*Ахваткингӹц молыжы цилäн кидӹм лӱктäт*). А тӹнь, гражданьин, малын ат голосуйы?

Ахваткин. Воздэржывыйэм.

Давыдов. Малын тэнгэ?

Ахваткин. Тэвэ малын: тӹдӹ мӹньӹн пашкудэм ылэш, тӹдӹнгӹц мӹнь шукы пурым ужынам.

Нагульнов (*сасла*). Кӹзӹток собраньыгӹц лäк!

Давыдов. Укэ, тэнгэ акли, Нагульнов. Ит лäк, гражданин, ӹшкӹмэтӹн шанымашэтӹм ынгылдарэн пу. Тӹнь шанымаштэт Дамасков кулак ылэш, äль агыл?

Ахваткин. Мӹнь тидӹм ам ынгылы, мӹнь ньэграмотный ылам, собраньыгӹц мӹньӹм лыкташ йадам.

Йуквлä. Грамотный ылэш, алтала.

Давыдов. Укэ, тӹнь уш мӹлäннä ынгылдары, пожалысты, маханьы тӹнь тӹдӹнгӹц милыстьым ужынат?

Ахваткин. Ну, ӱшкӱжвлäм пуэн, вырлыкым... Чыдӹ ма... Мынь вэт власть ваштарэш амыл, мынь власть вэрц ылам.

Размэтнов. Тӹдӹ тыньым ӹшкэ вэрцшӹ шалгаш йадын? Оксадон, äрäкäдон äль киндӹдон? Кэлэсэмä, ит лӱт, мам тӹдӹ тылäнэт пуш?

Ахваткин. Äньäт, ньымат укэ...

Нагульнов. Алталэт тынь, Кузьма. Подкупаймы эдэм ылат, тэнгэ гынь подкулачньык.

Давыдов. Укэ, гражданьин, тынь мäмнäн бэдньацки классым ит позоры, тöрок кэлэсӹ, кӱн вэрц тынь шалгэт? (*Ахваткин öрдӹш кэäат, вäтӹжӹдон тамэм пыжгäлтäлэш дä кидшӹм лӱктä*) Сэмон Лапшинов! (*кидӹм лӱктäт.*) Тит Бородин—кӱ раскулачывыйäэн манэш? (*Цилäн тырын шӹнзäт. Нагульновэт öрӹн колтыш*). Малын тырын шӹнзэдä, махань дэла?

Нагульнов. Тэвэ махань дэла. Ти Бородин, мäжӹ Титок манын лӹмдэннä, мä сагана 18-й годын добровольны красный гвардьиш кэш. Бэдньäцки йыхышты ылмыжы гэдым пыт кӹрэдäльӹ. Шушыргышы ылэш. Рэвольуционный прохождэньыжӹ гишäн ши цäш огльичим имэйä. Тынь ынгылэт, ровочий тäнг, кыцэ тӹдӹ мäлäннä шӱм ваштна витäрӹш! Хозьäйстваэшыжӹ пи вильäэш пӱжӹдон кэчäлт шӹцмӹлäок кэчäлт шӹнзӹн. Йыдшы кэчӹжӹ ровотайыш, ӹшкэжӹ цилä кужы пындон кушкын шӹнзӹн, мардэж вäкшӹм нäльӹ, маслобойкым ӹштä. Вольыкдон торгэйä. Мä тӹдӹм йäчэйкӹш ӱжӹктӹшнäат, когон намысландарышна. Ну мам ӹштэн кэрдäт, раз эдэм сытона гань лин шӹнзӹн? Ужына, тӹдӹм ӹшкэ пурылыкшы качкэш, эчэ ӱжӹктэнäат, сäрäш цацэнä, крэзэнä, буржуй линэт, мировой рэвольуцим вычэн ӹнэт шокты, мӱлäндэш ташкэн шӹндэнä, манын лӱдӹктэнä.

Давыдов. Тынь кӹтӹкӹрäкӹн попы.

Нагульнова (*йукшым валтэн*). Ти гишäн кӹтӹкӹн ак ли. Тидӹ тэхэньӹ вӹрäн карштыш ылэш. Ну тӹдӹ, Титокэт мäлäннä отвэчäйä. «Мынь совэт властьын шӱдӹмäшӹжӹм шоктэм, ӱдӹм вäрӹм когоэмдэм, ровотньыквлäм имэйэм гынь, закон шотдон вэлэ,—мыньӹн вäтэм ӹдӹрäмäш больэзäн.... Мыньӹн, манэш, ньымаэмäт укэ ылы, ӹндэ цилä улы, ти гишäнок войуйэнäм». Мä тӹдӹм граждански йукгӹц льишäйӹшнä. А тӹдӹ кӹзӹтäт тэхэньок ылэш. Ровотньыквлäжӹм хоть рошотайэн, тидӹм попаш укэ.

Давыдов. Ну, тэнгэ гынь, махань дэла?

Нагульнов. Сэдӹ гишäнок собраньы тырын шынзä. Кӹзӹтшӹ кулак, эртӹшӹ шэргäкäн жэпӹштӹ Тит Бородин маханьы ылмым вэлэ мынь ынгылдарэм.

Ик йукат укэ.

Давыдов. Ма вара тынь мäлäннä жäлäйэн шайыштмашым шайыштат. Партьизан ылын—ти гишäн чэсть тӹдӹлäн, кулак лин гынь, тышманыш сäрнäлтӹн гынь, пызӹрäлäш кэлэш! Кӱ Бородиным раскулачывыйымы вэрц?

Кидӹм трӱк ак лӱлтэп; йук лыктэок, йäчан лӱлтäт. Изин-ольэн цилäн шäлäнäт. Давыдов нэзэр цуца лошты ылэш.

Давыдов. Тäмдäн сознатьэльностьда йажо ылэш, факт! Тынгэ гыньäт машанэдä колхозыш пырэдäат цилä? Укэ, йэдрэна зэльона тидӹ, чыдӹ! Тä нэзэрвлä совэт властьын ӹньäнжӹ ылыда, тынгэ гыньäт тä ӹшкэ паштэктä колхозыш срэдньäквлäм шывшашлык ылыда.

Щукарь. Срэдньäкшӹ ӹнэжӹ пыры гынь, кыцэ тынь тӹдӹм шывшат? Ма тӹдӹ ӱшкӱж кыцэ, йаштэн шӹнтӹ дä так и шывш ма?

Давыдов. Ӹньäндäрӹ! Вэсӹвлäм ӹньäндäрэн ат кэрд гынь, тынь маханьы вара мäмнäн правда вэрц кӹрэдäлшӹ ылат? Тэвэ иргодым погынымаш лиэш, ӹшкäат колхоз вэрц голосуйы, пашкуды срэдньäкӹмäт сäрӹ.

Кэäш тäрвäнäт.

Размэтнов. Ну, тыньжӹ кыцэ, Молчун?
Молчун. Мынь согласный.
Размэтнов. Мам ӹштäш согласный?
Молчун. Иквäрэш кыралаш дä ӱдäш.

Молчун лäктын кэä.

Размэтнов. Ну, токына кэнä ма? (*Прощайа*). Значит, иргодым раскулачывыйэнä?
Давыдов. Иргодым.

Цылäн кэн пытäт. Давыдов дон Нагульнов вэлэ кодыт.

Нагульнов. Колыштай, Давыдов тäҥ, тынь мыньым Фрол Рваныйым раскулачывыйаш назначыщыц?
Давыдов. Ну, вара ма?
Нагульнов. Мынь лучи второй группыдон ӱл вуйыш кэйэм.
Давыдов. Соикток агыл ма?
Нагульнов. Ти гишäн тынь... Ну, йара, сойток пäлэт. Ти Рваный кулакын эргӹжӹдон—Тимофэдон мыньын вäтэм Лушка ӹлä... Тыдын докы раскулачывыйаш мынь кэйэм гынь, шамак лäктэш.
Давыдов. Э, шӱмбэлкä, шамакгыц лӱдäш гынь.... Ну, ӹньэ, кэнэток гынь второй группыдон кэ. Колыштай, Лушкан сынзä лывäлжым тынь кäкäртэнäт?
Нагульнов. Мынь ӹдӹрäмäшвлäм ам ши—привикныдэлам. Тьимофэок тыдым шин.
Давыдов. Кӱ?
Нагульнов. Рванныйын эргӹжӹ, ну Тьимошка. (*Давыдов Нагульнов вӹкӹ анчалэшäт, лäктын кэä, сцэнӹ шайылны кармонь йук дä мыры йук шакта*). Молы агыл, тидӹ Тьимошкы каштэш, Лушкаат сагажок сäй.

4-шӹ картьин

Тит Бородинын пӧртшӹ дä кудывичӹжӹ. Пырат: Давыдов, Нагульнов, Льубишкин дä Щукарь кугуза.

Нагульнов (*амасам шиэш*). Пэрфильйэвна!
Щукарь (*Давыдовлан*). Тынь, шэргäкäн тäҥ, изиш шэклäнэнрäк кашт, тиштӹ тэхэнь пи улы, тӧрок пырыл колта.
Нагульнов. Иктäт укэ,—кыргыжыныт вэкäт. Кудывичӹштӹштӹ кычäлäш кэлэш. (*Лäктэшäт, мынэшок толэш.*) Ӱшкӱжвлäжäт укэ, поктыл лыктын вэкäт.
Давыдов. Тэнгэ гынь, äньäт, ӱшкӱжвлäдэок йара?
Нагульнов. Мам вара попэт, тидын ӱшкӱжвлäжӹ хутырыштынажат сэк йажовлä ылыт,—шурышкыжы кытэт ак шо вäк. Кыцэ вара нäлтэ лиэш! Титшӹгэ, ӱшкӱжӹжгэ кычäл кэäш кэлэш. Тынь, Давыдов тäҥ, Льубишкин дон коктын пӧртӹш пырэн кычäлдä, мыньжӹ Щукарь дон тиштӹ анчалам.

Давыдов дон Льубишкин пӧртӹш пырат, Нагульнов дон Щукарь шайыкыла кэäт. Сцэнӹш Тит Бородин толэш, тирэш шатьордон лэвэт шӹлӹн шӹнзэш. Щукарь толэш, кычäлэш, Титын йалжым ужэш, онгжым хрэстэн-хрэстэн сцэнын шайыкыла кыргыжэшäт, Нагульнов дон коктын мынгэш сäрнэн толыт. Нагульнов тирдокы миäт, Тит вылэц шатьорым лӱктäлэш.

Щукарь. О, кыцэлä тыньым шылтэн шындэныт...
Тит. Пуры лижӹ, шэргäкäн хына, мыньжӹ тэвэ тиштäкэн ик омым амалашым. Пэрвишӹ пуры тäнгэм вäш линäмӹш. Тынь донэт иквäрэш партьизанышты каштынна, иквäрэш тышманвлäм шиннä.
Нагульнов. Пинчäк лывалнэтшӹ ма вара тидӹ тэнгэ пäлдырнä?
Тит. Винтовкы обрэз...
Нагульнов. Мылäнэм пуай.
Тит. Ам пу...
Нагульнов. Пу, пу, ит балуйы...

Тит. Укэ, ам пу. Пурылыкым шывшын нӓлӹдӓ дӓ эчэ остатка обрэзӹмӓт нӓлнэдӓ?! Кулак винтовкы обрэзӓн лишӓшлӹк, манын газэтэш сирӓт. Ӓньӓт, мӹнь тидӹндон качшашлык киндӹм ӹшкӹлӓнэм кӹчӓлӓш тӹнгӓлӓм. Сэлькорвлӓ моло мӹлӓнэм ак кэлэп, обрэзжӹм мэзьыдон ижӹ шӹрэн итӹрӓйэн шӹндэнӓм,—ӓньӓт, худа шаман эдэмгӹц кэрӓл лиэш.

Нагульнов. Тӹнь, Титок, шутьам вара шутьаш тӹнгӓлӓт. Кӹзӹтшӹ ӹшкӹмэдӹм йажоракын кычы.

Тит. Таки мӹньӹн пылвуй лӹвӓлнэм цӹгӹлтӓш тӹнгӓльӹ. Ха! Кӹзӹт мӹлӓнэм шутьа ӹштӓш самой вэрэмӓ ылэш. Ӹшлӓнэм йажо ӹлмӓшӹм кӹрэдӓл нӓльӹм, справэдльивый властьым обороньӓйӹшӹм, тӹдӹжӹ мӹньӹм логэргӹц (*обрэзшӹм лыкнэжӹ.*)

Нагульнов (*тӹдӹн вӹкӹ наганым виктӓ*). Лӱӓш шанэт гӹнь, сойток ат поспэйӹ.

Нагульнов Давыдов паштэк кэн колта, Тит обрэзшӹм тайа. Давыдов дон Нагульнов пырэн шагалыт.

Нагульнов. Обрэзэтӹм пу, сойток нӓлӹнӓ.

Тит. Махань обрэзӹм? Тӹньӹн сӹнзӓэшэт кайзэн вэкӓт?

Давыдов. Тӹнь оружим пу гражданин! Ӹшлӓнэток ладнарак лиэш.

Тит. Укэ мӹньӹн оружи.

Давыдов. Ну, тӹнгэ гӹнь, тӹньӹм арэстуйэн районышкы колташ вӓрэштэш.

Тит. Мӹньӹм? Мӹньӹм?

Тиргӹц кӹртньи пандым нӓлэшӓт, Давыдовым вуйгӹцшӹ лывшалэш. Давыдов тӹрӹнь-тӹрӹнь лин колта. Нагульнов дон Льубишкин Тит вӹкӹ кэчӓлтӹт, тӹдӹм пидӹт. Щукарь сцэнӹ шайык кыргыжэш. Тӹштӓкэн пи опты йук шакта.

Щукарь (*кыргыж пыра*). Краул! Пуры эдэмвлӓ, пуштыт! (*Вӹлнӹшӹ ыжгажы кышкэдӓлтӹн*). Льэворвэртэтӹм мӹлӓнэм пуай, Макар, пу, шӱмэм йылымы годым пуай! Ти пим мӹнь хозажыдон ик вӓрэшок рэшэм. (*ыжгажым анчэн мӓгӹрӓ*). Эх-эх, эх, ыжгаэмжӹ вэт папаэмӹн,—папаэмгӹц ӹндэ мӹлӓнэм вӓрэштэш.

Нагульнов. Ситӓ, урмыжаш. Льубишкин, имньим кӹцкӹ, гадым ГПУ-ш нӓнгэнӓ. (*Щукарьлан*). Давыдов тӓнглӓн пӧртӹштӹ льицӓжӹм, вуйжым мышкаш палшы.

Щукарь. Тӹнь, Давыдов тӓнг, колыдэлат, ӹлэт?

Давыдов. Ньичово, ситӓ. (*Вуйэшӹжӹ савыцым пиштӓӓт, пӧртӹш кэӓ*)

Щукарь (*сасла*). Ыжгаэмжӹ... ыжгаэмжӹ папаэмӹн.

Нагульнов (*сирӓ*) „Районыштышы ГПУ уполномочэнныйлан. Тит Константьинович Бородин кулак контррэвольуционный гадски элэмэнт шотдон токыда колталтэш. Ти анчыктым кулакын пурылыкшым описӹм ӹштӹмӹ годым 25-и тысӓчньик шотдон колтымы Давыдов тӓнг вӹкӹ официальны нападьэньӹм ӹштэн дӓ тӹдӹм вуйгӹцшӹ кӹртньи пантыдон лывшал поспэйэн, йара эчэ кого шушыртымашок литэ. Тишэц пасна увэртӓрэм: ти гадын русский образэц винтовкын обрэзшӹм ужым дӓ услови укэ ыльат, отимайэн шӹм кэрт. Грэмӓчэнски ВКП(б) йӓчэйкӹ сэкрэтарь краснознамэньэц Нагульнов“.

Тит (*тӓрвӓнӹлэш, кӹньӹлӓш цаца*). Ӓштӹ Макар, кынам гӹньӓт вӓш линӓ. Тӹнь мӹньӹм ташкышыц, тӹнӓм вара мӹнь тӹньӹм ташкэм. Сойток пуштам!

Льубишкин йук: Тпру! Давыдов тӓнг, кэӓш лиэш.

Нагульнов (*Бородьин докы миӓ*). Кэок, контра!

Кӓрэм

ВЭС КЫДЭЖ

5-шы картьин

Погынымаш. 3-шы картьиныштӹ анчыктым вӓр. Кӓрэм пачмы годым Давыдов вступительный шайажым кашарта.

Давыдов *(вуйыштыш шушыржым савыцдон йаштымы).* Тэвэ малын вэт мӓ цилӓм колхозыш ӱжӹнӓ.

Размэтнов. Кӱн йатмашвлӓ улы, тӓнгвлӓ?

Ахваткин. Ти колхоз вэрэмӓэш вэлэ, ӓль курымэшок?

Банник. Йэдинольичньиквлӓлӓн ма лиэш, нӹнӹн мӱлӓндӹштӹм шывшын ак нӓлэп?

Атаманчуков. Ӓ томавлӓжӹ?

Давыдов. Тӓнгвлӓ, йэдинольичньиквлӓ колхозыш пыраш ак шанэп гӹнь, мӱлӓндӹштӹ нӹнӹн пользываньэшок кодэш.

Размэтнов. Тӓнгвлӓ, попэмӓдӓ.

Стӧл док Банник толэш.

Банник. Мӹнь киндӹ ӱдэн ӹлӹшӹ срэдньӓк ылам. Мӹнь тэнгэ манам, тӓнгвлӓ. Попашат укэ, колхоз йажо пӓшӓ, тӹнгэ гӹньӓт, тиштӓкэн пиш когон тумайал анчаш кэлэш. Пышльоп дӓ пышльоп, йӓмдӹ,—кач. Тэнгэ ак ли. Уполномочэнный тӓнг сола Хозӓйствышты чӹдӹ пӓлӓ. Ӹшкэ ровочый ӹлӹмӓшӹштӹжӹ тӹдӹ, сталывыть, плугы паштэк каштэ. Ӱшкӱж докат эчэ кыды монгыргӹц мимӹлӓ ак пӓлӹ сӓй. *(Ваштылыт).* Сэдӹндонок изиш самынпырак ӹштэн колтэн. Мӹнь шанымаштэм, колхозыш эдэмвлӓм, тэнэлӓ пырташ кэлэш: кӱвлӓ ровотайаш йаратышы, вольыкым имэйӓ,—тэхэньвлӓм ик колхозыш, зажиточныйвлӓм эчэ вэсӹш. *(Йуквлӓ: „А нэзэрвлӓжӹм?“)* Нэзэрвлӓжӹм эчэ осовый колхозыш, йалахайвлӓжӹм ссылкыш, нӹнӹм ровотайаш тымдыжы. Эдэмвлӓм ик арашкы аралэн шӹндӓш тидӹ чӹдӹ. Шайаштышы статьан манмыла гӹнь, ик чорт вэлэ ак ли: „Йӱкшӹ шылдыржыдон равэдэш дӓ чонгэштӓш цаца, рӓкшӹ пижӹн шӹнзӹнӓт, мӹнгэшлӓ шывшэш, нужшы—чортланэн шӹнзӹнӓт—вӹдӹш пыра“...

Льубишкин. Кыцэ тӹнь, Григорий, йужнамжы йажон попэн мыштэт. Ӹдӹрӓмӓш ылат ылгэцӹ, курым мычкок тӹньӹм колыштам ыльы. *(Ваштылмаш).* Кузьман Плагим ӹшкэ вэкэт сӓрӹмӹлӓок тӹнь погынымашым ӹшкэ вэкэт онгырэтӹш. *(Цилӓн „рӱж“ ваштыл колтат.)* Йажо эдэмвлӓм айыраш Фрол Рваныйдон подфугныйышты шалгымэт годым тидӹм тымэньӹнӓт вэкӓт. Тӹньӹн, ӓньӓт, кӹзӹтӓт пайанвлӓ сага цаткыдынок пижӹн шӹцмэт шоэш!

Ружгымаш.

Атаманчуков *(попаш лӓктэш.)* Мӹньӹн шамакэм, гражданвлӓ!

Нагульнов. Тольκы тӹнь прэньидэок—тиштӹ пӓшӓ раскыды.

Атаманчуков. Кыцэ тэнгэ? Ӓньӓт мӹньӹн имӹнмӹ прэймэм шоэш? Ӓль мӹлӓнэм тӹньӹн шанымашэт ваштарэш попашат акли? Тэнгэ гӹнь, мӹнь кэн кэрдӓм *(ӹшкэ вӓрӹшкӹжӹ кэӓ).*

Давыдов. Агыл, шагалай, гражданьин. Нагульнов тӓнг, тэнгэ акли. Тӹнь попы.

Атаманчуков. Мӹнь тэнгэ манам: колхоз тидӹ добровольный дэла—шанэт пыры, шанэт ӧрдӹжгӹц анчы. .. Мӓ вот ӧрдӹжгӹц анчынэнӓ.

Давыдов. Кӱ тидӹ „мӓ...“

Атаманчуков. Мӓ хрэсӓньвлӓ. .

Давыдов. Тӹнь ӹшкэ гишӓнэт попэмӓ. Каждыйынок йӹлмӹжӹ улы—оксала нӓлмӹ агыл, цилӓн ӹшкэок кэлэсӓт.

Атаманчуков. Ӹшкэ гишӓнэмӓт кэрдӓм. Ӹшкэ гишӓнэмок дажы и попэм. Мӹнь анчалнэм, колхозышты махань ӹлӹмӓш мадаш тӹнгӓлэш. Йажо гӹнь, сирӹктэм, укэ гӹнь, малын вара мӹнь тӹш пырэм? Тидӹ вэт кол вэлэ ороды жакыш пыра.

Йуквлä. Лачок, лачок!—Вычалына, эчэ.

Размэтнов. Ахваткинлäн шамак пуалтэш. Ну, Кузьма, попы.

Ахваткин. Тäнгвлä, мынь ышкэ гишäнэм попэм: тэвэ вот мä Пэтыр шольаэмдон иквäрэш ылышнä, сойток ылэн шынä кэрт. Ыдырäмäшвлä иктыы вэсыштыы выкыы кэчäлтытäт, ниныым выттонат ат айыры, ўпэшыштыы вэлэ кэчäлт шынзыт; льывы мä Пэтрухы дон тäрвäнэнä. Ä тиштäкэн цилäм ик арашкы йöрынэштыы. Тиштäкэн пäлэнäт ат кэрд ма лиэш. Нырыш кыралаш вэлэ лäктын поспэйэт, тышäкэнок шиэдäлмäш тäрвäнä. Иктыыжыы шукы ровотайэн нäлэш, вэсыжыы чыды. Мäнмäн ровотана ик ганьы агыл вэт. Тиды вэт заводышты станок сага шалгымы гань агыл, тыштäкэн кäндäкш цäш дэжурэн эртäрэтäт, варажы тросычкым кидэш нäлдä ашкэт вэлэ колты.

Давыдов. Тынь иктä гäнäк заводыштыжы ылынат?

Ахваткин. Мынь, Давыдов тäнг, ылтэлам гыньäт, пäлэм.

Давыдов. Ньимат тынь ат пäлы. Ылтэлат гынь, ат пäлы, мам йылмэтдонжы понгат. Ровочый эдэм тросычкыдон манмаш,—тиды кулак шайа ылэш.

Ахваткин. Ну, хоть тросычкыдэок. Ровотайэн ситäры дä кэ. Ä мäнмäн эчэ пыцкэмыш годымок кыньыл дä йыт йактэ кырал, монгыр мычкэт пўжвыд вэлэ йогаш тынгäлэш, йалэшэт цыбы мыны гань алтаца нäлын шындä, йыдымжы эчэ ўшкўжвлäм кыты: ўшкўжвлäн мышкыржы ак тэм гынь, плугым шывшын ак кэрт. Мынь йыт йактэ ровотайэм лиэш, ä вэсыжы, тэвэ мäнмäн Колыба ганьыжы, пысмäн вылны амалаш тынгäлэш. Хыть совэт власть попа: нэзэрвлä лошты йалахайвлä укэ, ти шайам кулаквлä тумайэн лыктыныт, манэш дä, тиды лачок агыл. Колыба тэвэ курымжы мыч камака вылны киэн эртäрэн. Öрдыжшымäт кырпыцэш йылатэн. Кыцэ вара мынь тэхэнь эдэмвлä сага ровотайаш тынгäлäм?

Рўжгымäш когон тäрвäнä.

Льубишкин. Мäлäннä тыньын Колыбаэт указ агыл.

Рўжгымäш эчэ когон тынгäлэш.

Давыдов. Тäнгвлä, тиды ма? Кў вара погынымашым тэнгэ видä? Иктыы попа гынь, молывлäжылäн колышташ кэлэш! Факт.

Размэтнов. Тэвэш нарот, ньимат порäдкымат ак анчы... Лач вольыкок ылыдаш... Собраньы продолжайалтэш!

Ахваткин (*сасла*). Колхозыш ам сирыкты!

Размэтнов. Тынь ма вара, Кузьма, ўшкўжлä саслэт. Кондрат Майданниковлан шайа пуалтэш.

Майданников стöл доке толэш, кышäнжыгыц записной кньишкäм лыктэш

Ахваткин. Шайаэтшыым лыдаш тынгäлäт ма?

Банник. Тиды курымжы мыч со пумагаэш сирä—грамытный.

Майданников. Ваштылашыжы тä тырхалда,—äньäт, мäгырäш вäрэштэш. Мадоны качкын ылэм, тыдым сирэн миэм. Тиштäкэн шукы сэмынь попымаш ылыы, дä иктыжäт йаралжы укэ. Мыньын хозäйствäэм срэдньацки. Имэшты выц сэтьинäм ўдэнäм, цилäнок пäлэдä—кок ўшкўжэм улы, ышкалэм, вäтэм дä кым тьэтьäэм. Ровочый кидвлä—тэвэ тиды вэлэ— ышкэтэм. Ўдымäшгыц ынтэкшлу пут шäдäнгым тырэт нäльым, луаткäндäкш пут ыржам, шыльым коклы пудым. Ышлäнэм сэмньä пукшэн лыкташ кутлу пут кэлэш. Цывывлäлäн моло лу пуд. Шыльыжы имньилäн кодэш. Государствылан мынь мам выжалэн кэрдäм? Кымлы кäндäкш пут. Ти кин дылäн рубль дэсыть копэк рäды пишты,—ныло кäндäкш тäнгä чисти доход лäктэш. Ну, цывывлäм выжалэм. Лыдывлäм станьицыш нäнгэйэм— иктä луцкы тäнгäм вурчэм. Ти оксадон йалэш дä вылäн чиäш ситäрэн кэрдäм вара? Молы кэрäл äдырвлäм, шавыньым моло нäлын кэрдäм? Ä имньим полный ходыш колташ таганлаш окса кэлэш? Тä ма вара ньимат ада попы? Пакылажы мылäнэм тэнгэ ылäш лиэш ма? Кинды шачыш

моло йажо лиэш гӹнь, йара эчэ, ӓ ну, киндӹ ӹш шач гӹнь? Кӱ тӹнӓм—мӹнь шонгы ылам. Тӓ, ӓвӓт нӱшмӹвлӓ, мӹньӹм колхозгӹц шӧрӓш махань праҥам имэйэдӓ? Ньэушты мӹлӓнэм колхозышты кӹзӹтшӹгӹц худа лиэш? Алталэдӓ!

Льубишкин. Кондрат, ти сучий котьивлӓлӓн ӓҥӓлтэн пуай.

Майданников. Ӓҥӓлтэм сэдӹ, шижӹштӹ. Ӹшкӹмдӓн ышкал шайылныда дӓ шӹҥгӹртӹш пӹжӓш пєстол пӧрттӓ шайылны ылмыдадон соты ӹлӹмӓшӹм ужын ада кэрт. ВКП тӓмдӓм у ӹлӹмӓшӹш шывшэш, тӓжӹ сльӧпӧй прэзӹ гань ылыда,—сльӧпӧй прэзӹм ышкал цӹзӹш шывшыт, ӓ тӹдӹжӹ йалжым чымэдӹлэш дӓ вуйжым пӹтӹркӓлӓ, прэзӹ цӹзӹмӓт шывшын ак кэрт, соты ӹлӹмӓшӹм ак уж. Вот и цилӓ. Мӹнь тагачок колхозыш пыраш зайавльэньӹ сирӓш шӹнзӓм. Кӱ ӹнэжӹ пыры гӹнь, йаллӓн ӹнжӹ ӓптӹртӹ.

Давыдов. Тӹньжӹ ма, Островнов тӓҥ, ышмаэшэт вӹдӹм подылынат? Тӹнь самой крэнной пӓлӹшӹ хоза ылат, ӹшкэжӹ ик шамакымат ат пэлэштӹ.

Островнов. Анчалам эчэ, Давыдов тӓҥ, тиштӹ вӹцкӹж дэла, привикньымы агыл.

Размэтнов. Ућэ, гражданвлӓ, тиштӓкэн дэла раскыдын кайэш. Кӱ колхоз вэрц, киттӓм лӱлтӹда. (*Шотла*) кым пайышты ик пайжы. Чӹдӹ, тӓҥвлӓ. Тэҥэ гӹнь, Майданников, тӹнь гишӓнэт лачокым попэн...

Банник. Мӓлӓннӓ тӹньӹн Майданниковэт указ агыл.

Атаманчуков. Ӓтьӓнӓвлӓ, тьотьанавлӓ ӹлэнӹтӹш... Тӹнь мӓмнӓм ньэвольа ит шывш.

Банник. Колхозыш пыраш ана жэлайӹ, ӹньӓндӓрӓш ит цацы.

Размэтнов. Собраньым питӹргӹмӓшэш шотлэм, токыда шӓлӓнӹдӓ.

(Изин-ольэн народ шӓлӓнэ)

Йуквлӓ:

— Ньэчӹвӹ мӓмнӓм ородыш пырташ.

— Ӹдӹрӹм вэлэ ородыш пырташ лиэш, цилӓ народым ат пырты.

Йук (*шайылны*):

— Тӹньӹн вӹрэтӹм Тит йоктарэн, эчэӓт йоктараш лиэш!

Цилӓн рӱж-ж чӓрвӓнэн кэӓт, лӱдӹнӹт моло, йужышты кэӓш талашат.

Давыдов (*кӹньӹлэшӓт саслымы йук вэкӹлӓ кэӓ*). Тӹнь, тышман йук! Мӹлӓнэм чӹдӹ вӹрӹм йоктарэнӹт. Мӹнь эчэ тӹшкэвэк ӹлэм, кынам тӹнь ганьэтвлӓм цилӓдӓм йамдэм. Ӓ партьи вэрц дӓ ровочий классын дэла вэрц кэрӓл лиэш гӹнь, мӹнь цилӓ вӹрэм пуэм. Колат, кулацкая гадина? Цилӓ—ик патькалтыш кодтэок пуэм!

Нагульнов. Кӱ тидӹ сӹгӹрӓльӹ? (*Сцэнӹ шайылны шишкӹмӹ йук*). Кычы ти гадым!

Лӓктӹн пӹтӓт ганьок. Остаткам Островнов лӓктэш. Калпакшым кыдаш прошайэ.

Островнов. Колхозыш сирӹктэм вэкӓт, сирӹктэм.

Давыдов (*Размэтновлан*). Кым пайышты ик пайжы вэлэ сирӹктэнӹт—ик пайжы вэлэ!

6-шы картьин

2-шы картьинӹштӹ анчыктым вӓрок. Островновын курэньжӹ. Кулаквлӓн погынымаш. Фрол Рваный, Атаманчуков, Ахваткин, Банник. Островнов, Хопров. Амаса шимӹ йук шактэ.

Островнов (*окньаш анчалэш*). Тьимофэ. (*Амасам пачэш, Тьимофэ пыра*)

Фрол. Ну, кыцэ каштын тольыц? Попок, Тьимофэ!

Тьимофэ. Андрэй Размэтнов вӹкӹ жалобым пуаш прокурор докы каш-

тым. Тидӹ жалыбым прньимайаш агыл, эчэ мӹньӹмок арэстуйынэжӹ ылыы вäк.

Фрол. Тэвэ нӹнӹ, властьвлäэт, маханьы ылыт.

Банник. Эх, ӹлӹмäшӹжäт!

Тьимофэ. Тэхэньӹ ӹлӹмäш ылэш: банды ылгэцӹ, кӹзӹток имньим кышкыжамат, комуньиствлäн цилä вӹрӹштӹм йоктараш тӹнгäлäм ылыы.

Островнов. Гӧр ӹлӹмäш тольы, тӧр. Тишäкэнок пӹтä ылгэцӹ, — эчэ йымылан тау ылыы.

Фрол. Кӱлäн йымылан тау? Тӹньӹм тӹкäлтэлӹт — кугижä годышы ганьок ылат, цäрäн ат кашт. Ä мäгӹцӹннäжӹ тэвэ остатка мижгэмнäмäт кыдашэвӹ.

Островнов. Мӹнь ти гишäн ам попы: иктä ма ӹнжӹ ли манын лӱдäм...

Фрол. Эчэжӹ ма?

Островнов. Вырсы ӹнжӹ тäрвäнӹ.

Ахваткин. Йымы пужы ылнэжӹ! Свäтой Йэгорий Побэдоносэц вырсым ӹштӹжӹ ылнэжӹ.

Фрол. Рицäкдон кэнä ылыы.

Тьимофэ. Ӹлӹшӹэдэмвлä нӹмок шӱнӹштӹм шывшам ылыы.

Атаманчуков. Нарот сытона гань лин шӹнзӹн — пӱдон пыраш тӹнгäлэш.

Островнов. Пашкуды солаштат тыр агыл. Кыды вäрэжӹ комуньиствлäн ышыштым пырташ тӹнгäлӹнӹт, пэрвишӹ сэмӹньок мэшäкӹш вуйын дä вӹдӹш. Мӹньӹн пэрвиш польганьинэм толын ылыы дä, попыш: — цилä Сэвэрокавказски край мыч трэвогы кэä, манэш. Ӱл мочыр станьицӹвлäштӹ вäтӹвлä уш обчий ылыт, комуньиствлä сӹнзä кӹрäток йäл вäтӹвлäдон амалат, манэш. А шошымэшӹжӹ иностранный дэссант вычалтэш.

Хопров. Йаков Лукич, тӹнь вот ма гишäн кэлэсӹ, ну, йара, мä восстаньыдон ӹшкӹмнäн комуньиствлäм сӹнгэн кэрдӹнä, а станьицӹгӹц армэйски частьӹм мä вӹкӹнä колтэвӹ гӹнь, тӹнäмжӹ вара мам ӹштӹмӹлä? Кӱ мäнмäм нӹнӹн ваштарэш нäнгэä? Офицэрвлä укэ ылыт, мä пӹцкэмӹш ылына, корныжымат шӹдӹр паштэк вэлэ анчэн мыштэнä, ä вырсышты частьвлä кӱ кыцэ шана тӹнгэ ак кашэп, нӹнӹ корным планышты кӹчäлӹт. Штабышты картывлäм рисуйат. Киднäжӹ мäнмäн лиэш, вуйнажы тэвэ укэ.

Островнов. Вуйат лиэш. Офицэрвлä лäктӹт. Нӹнӹ йакшар командьирвлäгӹц тымэньшӹрäк ылыт. Пэрвиш йункэрвлäгӹцӹн начальствыш лäктӹнӹт, благородный наукым тымэньӹнӹт. А йакшаргывлäжӹн маханьы командир ылыт вара? Тэвэ хоть мäнмäн Нагульнов Макарым нäлшäш, вуйым роалаш — тӹдӹ тидӹм кэрдэш, ä шӱдӹ эдэмӹм райзы тӹдӹ кандышт мышта?

Йуквлä. Ньигынамат!

Хопров. Офицэрвлäжӹ кышэц лäктӹт?

Островнов. Ну, ма вара, тӹнь шарык пэчэш каргынгӹ пижӹн шӹцмӹлä мӹнь тэрвэнэм пижӹн шӹнзӹнäт? Кышэц дä кышэц — ӹдӹрäмäшвлä нӹнӹм шачыктат!

Фрол. Заграньицыгӹц толыт, сойток толыт.

Хопров. Тидыжӹ тэнгэ дä, казаквлäжӹ вэт ӹндэ тымэньшӹ нарот линӹт, восстаньым ӹштӹмäш гишäн нӹнӹм колымэшкӹштӹ шинӹт — нӹнӹ ак кэп. Дä эчэ Кубаньат ак палшы.

Островнов. Ик эдэм ганьок кэäт! Кубань йӹрäт тыл пижӹн. Ä шиэдäлмäштӹ тэнгэ: кӹзӹт мӹнь лӹвäлнӹ ылам, тупэмдоны мӱлäндӹм тэмдэм, ä иктä мачьар жэпӹштӹ, ужат, мӹнь тышман вӹлнӹ лиäм уш, тӹдӹм ташкэм.

Хопров. Укэ, шӱмбэлвлä, тä хоть мам ӹштӹдä, мӹньжӹ тидӹлäн согласын амыл. Мӹнь власть ваштарэш ам шагал, молыланат ам шӱдӹ. Тӹньжӹ, Йаков Лукич, напрасны наротым тэхэнь пäшäш аздарэт. Тамаханьы

офицэр тыньдонэт амалэн,—тыды мӓнмӓн агыл, пыцкэмыш эдэм ылэш. Тыды вӹдӹм льӓвӹртэн кода дӓ ӹшкэжӹ ӧрдӹшкӹ, мӓлӓннӓжӹ тыдымок вара йӱ. Эртышы вырсыштат ныны мӓмнӓм совэт власть ваштарэш тӓрвӓтэвӹ, казаквлӓгыц скороспэлкы офицэрвлӓм кӱэшт-кӱэшт оптэвӹ; ӓ кӱсӹм пӧрӹктӓш дэла толын шлгальат, кӱ ти обший сулык вэрц орлыкыш пырыш, шытырланыш? А офицэрвлӓжӹ дӓ молы благородныйвлӓжӹ прохотвлӓэш тӹ нӱжвэц вэс шокшы сӓндӓлӹквлӓш кэвӹ. Укэ, тӓмдӓн пӓшӓштыдӓ мынь участньик амыл, ӓ тӓжӹ шаналтыда.

Фрол. Йӓллӓн кэлэсӓш кэйэт. Иуды! Выжалымы! Тыньын ӹшкымэдӹн калмыквлӓдон иквӓрэш каратэльныйышты каштмэдӹм кэлэсӓш гынь...

Хопров. Тынь, Фрол, ит крозы.. Мынь пытӓрлиок ӹшкэ гишӓнэм кэлэсэм. Тэнэок и кэлэсэм: «Каратэльныйышты каштынэм, подхорунжийшты шалгэнӓм, суйыда мыньым!» — манам, дӓ тӓ ӹшкэжӓт шэклӓнӹдӓ, тыньат, шоҥы вылӹ... тынь мыньын цилӓ вырэм йӱн пытӓршыц. Хоть тыньым икхӓнӓк ташкэн ӹвӹртышӓш.

Тьимофэм шыкӓл ьолтэн лӓктын кэӓ.

Атаманчуков. Ну, ындэ мӓ кашаргышна-а! (*калпакшым нӓлэшӓт, лӓктын кэӓ*).

Ахваткин. Кычыда! (*лӓктэш*).

Тыдын паштэк Банник лӓктэш. Половцэв пыра.

Половцэв (*Островновлан*). Подлэц! Вольык! Тынь ма, кэлтӹмӓш, мыньым йамдынэт? Дэлам кашартынэт? Мынь тылӓнэт кыцэ шӱдӹшӹм? Настройэньы шотдон кычӓлӓш маньым, тынэжӹ тура йырланыштыш ӱшкӱж гань ылат. Мам тынь тиштӓтэн ыштэт? Кок фронтышкыла мадат? Ӱшкӱжвлӓ гишӓн мынь тылӓнэт шӱдӹшӹм вэт—тыньжӹ ма вара?

Островнов. Ох, ох, ӱшкӱжвлӓм кылмыктэнӓм, Альэксандыр Аньисимыч, шӱдымэтӹм цилӓ шоктышым, ӹшкэжӹ вэлэ цуц живой сӓрнэн тольым. «Тынь,—манэш—мам тынӓлынӓт, гад»? Пӓлэт, ныньын кӱсӹ пӧрӹктымыштӹ мытык (*кидшыдон знакым ыштӓ*).

Половцэв. Мӓнмӓвӓт кужыжок акли... Таварым нӓл, кэнӓ.

Островнов. Кышкы?

Половцэв. Прэдатьыль докы. Сэмньӓжӹ маханьы?

Островнов. Ватыжӹ вэлэ

Половцэв. Пашкудывлӓжӹ лишнок ылыт?

Островнов. Ик вэлныжӹ ӓмпичӹ, вэс вэлнӹжӹ сады.

Половцэв. Кэнӓ.

Островнов. Альэксандр Анисимыч, сагана вэс эдэмӹм нӓлынӓ гынь, ма лиэш вӓл?

Половцэв. Кӱм?

Островнов. Фрол Рванныйын эргыжым.

Половцэв. Ыньӓн эдэм?

Островнов. Ӹшкымнӓн.

Половцэв вуйжыдон „лиэш“ манмы знакым ыштӓ.

Островнов. (*Тьимофэлӓн таварым пуа*). Кэнӓ, Тьимофэ!

Тьимофэ ӓтьӓжӹ вык анчалэш, тыдыжӹ кидшыдон равэдэш. Тьимофэ таварым нӓлэш. Кымытын кэӓт.

7-шы картьин

Ольицӓ. Хопровын пӧрт ангыл. Половцэв, Островнов, Тьимофэ толыт.

Половцэв. Ик йук лыктэок мыньым колышташ. Мынь стучалам. Тынь, ырвэзӓш, йукэтӹм вашталтэтӓт, сэльсовэтгыц пумагам кандэнӓм манат. Ӹшкэок амасам пачшы.

Тьимофэ. Тынь анчал, тӓҥ, лымэтшӹм моло кыцэ вэльичӓйӓш ам пӓлӹ. Ти Хопровын оружижӹ лишӓшлык.

Половцэв Островновгӹц таварым нäлэш. Тьимофэ амасам шиэш. Йук укэ. Вара Половцэв ӹшкэ шиэш.

Хопров йук. Кӱ тиштӹ?

Тьимофэ. Тидӹ мӹнь, Микигä кугуза, сэльсовэтгӹц. Прэдсэдатыль пумагам колтыш. Кӹзӹток сэльсовэтӹш миäш шӱдӹш.

Хопров йук. Амаса лӹвäл ражгӹц пу.

Тьимофэ Половцэв вӹк анчалэш. Тӹдӹжӹ „ак кэл" манмыла вуйжым ӹрзäлэш.

Тьимофэ. Тишкӹ ак пыры, амаса лӹвäлäнэтшӹ и нäлӹн шӹндэ. Пумага получайым гишäн кид пиштäш кэлэш, лäк!

Амаса пачылтэш, Половцэв тӹнäмок ӹшкэ вӹлэц кыдашмы ыжгажым Хопров вуйыш шуа, тӹдӹм ӧргӹш шывшэш. Островнов амасадон тӹнгшӹлä шалга. Ӧрдӹжгӹц шиэдäлмӹ йук шакта. Изиш лимӹк Половцэв толэш.

Половцэв (*Островновлан*). Пыры, паштэкэм амасамат чӱч.

Островнов (*шайыкыла цäкнä*). Тӹнь мӹньӹм колты ваше благородие, мӹньӹн шӱмэш вӹрӹм тырхэн ак кэрт.

Половцэв. Подлэц! (*Курэньӹш пыра. Ӹдӹрäмäш саслым йук. Изиш лимӹк Тьимофэдон мӹнэш лäктӹт*). Кэдä иктӹн-иктӹн токыда!

Половцэв дон Островнов кэäт. Ӹдӹрвлä ваштылмы йук дä мыры йук шакта „Ты прости, прости, моя красавица, красота твоя мне очень нравится."

Ӹдӹрвлä (*толыт*). Анчалдай, ӹдӹрвлä, Тьимошкы эчэ йӱкшӹ!

Тьимофэ ӹдӹрвлä доны кыргыж миä, цилäн кыргыж шӹлӹт, Тьимофэ лывшалт-лывшалт сцэнӹ шайыкыла кэä, йӱкшӹлä кайэш, кӱшнӹ анчыктым мырым мыра.

8-шӹ картьин

Нагульновын кӹдэжшӹ. Нагульнов, Давыдов, Размэтнов, вара Лушка.

Давыдов. Хопров пуштмашты мӹнь тамахань йӹвӹрт пäшäм ужам. Тиш тäкэн виржӹ кольэктивизаци ылэш, факт.

Размэтнов. А мӹнь тэнгэ шанэм: виржӹ ӹдӹрäмäш дэлашты ылэш. Йäл вäтӹм кидэшӹжӹ кычэн анчэнäт, тӹдӹм пуштыныт.

Нагульнов. Попэт ма,—ньэвось, шукы тумайышыц сäй. Кулацки стангӹц Хопровым лывшалыныт. Собраньы правильны рэшэн, цилä гадым ӱштӹ вэлӹш колташ.

Давыдов. Цилä пурлыкшы цэлä, кравымаш ылтэ. Хопров бэдньäквлä логӹц ылэш, кулаквлäлäн ӧрдӹжӹн шалгэн, маньэ, тäмдäн тиштӹ сложный обстановкы.

Лушка пырэ. Цилäн кӹньӹлӹт.

Давыдов. Тэнгэ, тäнгвлä, колхозланна Стальин лӹмӹм пуэнä. Отвэтствэнный лӹм ылэш, позораш акли.

Размэтнов. Тидӹндон цилäн согласны ылыт.

Нагульнов. Толькы малын тэвэ Йашкы Островновым правльэньӹш пыртэнӹт? Тэхэньӹлäн завхозышты вäр агыл.

Давыдов. Тӹнь эчэ ӹшкӹмэдӹнӹм попэт. Культурный хозавлä мäлäннä пиш когон кэрäл ылыт.

Размэтнов. Ну, мӹлäнэм токэм кэäш кэлэш .. (*кэä*).

Давыдов. Мӹньäт амалаш кэйэм—собраньыгӹц паштэк вуйэм лач чугун коршокок лин шӹнзӹн.

Лушка. А вады качкыш качкашыжы, колхозный прэдсэдатьӹль, тäнг? Ӹшкэ мä донна ӹлэт, атат кач, чäйӹмäт ат йӱ. (*Кäрнä дä кухньаш кэä, мыра: „ты прости, прости моя красавица"...*)

Давыдов. Со шоаш ак ли. А дрäнь вэт тӹньӹн пäтэт, Нагульнов.

Нагульнов. Тидӹ тӹньӹн пäшäэт агыл.

Давыдов. Зато тӹньӹн пäшäэт—иргодымок вэс квартирӹш кэйэм, анчашат ак ли. Ну, ма вара тэхэнь? (*Лушкым мыскылэн*). „Колхозный прэдсэдäтьӹль тäнг!" Тӹнь ӹшкэжӹ йажо эдэм ылат, ä тэхэньӹ эдэмдон ӹлэт. Ӹшкэок вэт: „тӹдӹ Рваньыйыь эргӹжӹдон ӹлä" маньын попышыц.

Нагульнов. Ма тыдым шишäш кыцэ?

Давыдов. Шиäш агыл, ä тöрлäш. Мынь тэвэ тылäнэт тöрок кэлэсэм: мынь комуньист ылам, ä тэхэнь пäшäшты мыньын ньэрвэм выцкыж. Мынь тыдым шиäм шиäмäт, к чорту поктыл лыктам ыльы. Тыды тыньын лымэтым массы анзылны валта, тыньжы тырынок каштат, тыдылäн ньимат ат кэлэсы. Кышты тыды йыт вашт йамын каштэш?

Нагульнов. Тынь вäтäн ылат?

Давыдов. Укэ, ä тэвэ тыньын сэмньäэтым анчальымат,—ындэ колымэшкэмäт ыдырым ам нäл.

Нагульнов. Тынь вäты выкы собствэнность выкы анчымыла анч эт.

Давыдов. А, чорт, маханьы собствэнность. Сэмйä эчэ улыш, факт, тыньжы ышкэ ыдырäмäшэт дон тäйвилäнымäшым шäрэт. Мынь ти гишäн йäчэйкышты шындэм.

Нагульнов. Ну, мынь тыдым пуштам!

Давыдов. Здрасте..

Нагульнов. Ну, тынь вот ма—кызыт тынь ти пäшäш ит шышкылт. Мынь ышкэок тидым развирäйэм, кызыт ны тишкэвэк агыл. Тэнгэчы вэлэ тиды тынгäлäлтын ылгэцы, йара ыльы, мынь ындэ уш тырхэнäм.. эчэ изиш вычалам... варажы... (*когон шўлäлтä*). Тыдын сага шўмэмдоны пижынäм, укэ гынь тагынамок...

Давыдов. Ынгылэмä тынь...

Лушка пыра. Давыдов ышкэ кравать эшыжы шынэш.

Лушка (*кидыштыжы мискы*). Колхозный прэдсэдатьыл, качкылдал.

Давыдов газэт лыдэш тынгäлэш.

Лушка (*Нагульновлан*) Шыц, кач!

Нагульнов качкылдалэшäт, стьона док кэн полушубкы кышäнышты жы пыргэдэш.

Лушка. Мам кычäлäт?

Нагульнов (*стöл доκы шынзэш*). Полушубкы кышäныштэм рэзинкывлä. Тынь заказэнäт ылын ма? Тэнгэчы станьицыгыц Сэмон кандыш.

Лушка (*йылэрäк Нагульновын ыжгажы доκы кыргыж миääт, кышäныштыжы кычäлэш*). Лачококыш, Макарушка? (*пэлэдышäн подвäэкым лыктэшäт, пижыктэн анча.*) Макарка, Макарушка! (*Давыдовлан анчыкташ кэä*).

Нагульнов. Лушка, йäл анзылныжы хоть цäрäэдым кайгэн ит кашт!

Лушка. Тыдылäн ак кай.

Нагульнов. Агыл, кайэш.

Лушка. Кайэш гынь, анчыжыш на доброе здоровье. Мыньын йалэм красивый. Тиштäкэн йäл укэ, Макарушка, тагачы йäлын, иргодымжы, шанэм гынь, мыньын лиэш. Тынь мыньын смирнä ылат... Тпрўй! Тпрўйка... Прэзы!.. (*кыньылэш, ыжгам нäлэш*).

Нагульнов. Эчэ кэйэт?

Лушка. Рэзинкыжым анчыкташ кэлэш? Маринä сынзäжым кäрэн анчаш тынгäлэш сäй...

Нагульнов. Маринä доκы кэйэт?

Лушка. Маньэ, тпрўйкä, тпрўйкä, мыньын прэзэм! (*Лäктын кэä*).

Давыдов. Пырэзы... Прэзы агыл, ўшкўж ылат тынь. Тэнгэлä ышкымэдым мыскылаш ирыкым пуэт вэт. Вäтэт тыньым когон льäвыртэн.

Нагульнов. Ä тылäнэтшы махань дэла?

Давыдов. Кыцэ, маханьы? Тыды вэт Иванный Тьимофэ доκы кэш. Тынь тидылäн äдырым подарышыц, тыдыжы кэш.

Нагульнов. Мынь тыдым шин ам кэрт. У ылымäшыш пырэм дä кидэм льäвыртымэм ак шо. Тиды вэт пэрвиш годшы эдэмвлä вэлэ вäтышт ым со шиныт. Тынь, шўмбэл, мынь донэм Лушкы гишäн попаш цäрны. Ыдырäмäш—тиды когон сэрйозный пäшä ылэш.

Пыцкэмыш. Тыл соты пумыкы, Нагульнов укэ. Давыдов кньигäм лыдын шынзä, Размэтнов кыргыж пыра.

Размэтнов. Шынзэт? Романвлäм лыдат? А тидым шынзэт: кок кэчыштты ларьок кок шўдӹ пуд санзалым выжалэн пытäрэн—годак пэлäк складышты киэн. Шышкылдä, маныт, ӹндэ мäмнäн агыл, сойток мäсозаготовкыш погэн нäлӹт, колхозышты пайым качкаш ак вäрэшт. Йажо шайам колтэнӹт вэт? Пайым качкынат!

Давыдов. Итäй, тынь мам попэт?

Размэтнов. Колхоз прэдсэдатьыл, гигантым стройэт! Ä мäнмäн пэл вольыкшым шышкыл пытäрэнӹт.

Давыдов. Кӱ?

Размэтнов. Чортвлä.

Давыдов *(кыньылэшäт, пальтожым нäлэш).* Кызытэк общий собраньым погы.

Размэтнов. Малын погашыжы?

Давыдов. Кыцэ малын? Вольык шышкылäш цäрäш. Колхозгӹц поктыл лыктына дä суйаш тынгäлынä. Тидӹ вэт пиш когон важный ылэш. Эчэ тидӹ кулаквлä мäлäннä араваэш пандым цикäт. (*Нагульнов кыргыж пыра*). Тыньжӹ эчэ ма?

Нагульнов. Вольыкым шышкылӹт, гадвлä! Тэвэ мам мынь прэдлагайэм тäнвлä,—злостны шышкылшывлäм лўäш манын ходатайствы кычäлмӹ гишäн тагачок собраньышты пынзалтышым лыкташ.

Давыдов. Ма-а?!

Нагульнов. Лўäш манам. Лӱмӹ гишäн кӱнгӹцын йадаш кэлэш эчэ? Народный суд ак кэрт вэт? А тэвэ тӱж ышкал шышкылшывлäм иктäжӹ коктытшым пыдэштäрэнä гынь, молыжы ньэвось, шижӹт ылы! Ӹндэ цилä строгыстьдон ыштäш кэлэш.

Размэтнов. Вот со тэхэньӹ! Собраньыжым погаш ма ынь? *(кэä.)*

Давыдов. Бэда тыньдовэт, Макар! Эчэäт лывшалтат? Тумайалма тынь, ышкал шышкылмӹ гишäн лўäш лиэш ма?

Нагульнов. Колхозньыквлä ўшкўжвлäм шышкыл пытäрäт гынь, мадоны кыралаш тынгäлынä? Сöма! Жäлäйэм мынь тыньым? Малын тыньын вуйвимэт йалахай вäл? Ўдымäш пäшäм сынгэн ана кэрт гынь, вэт йамына мä! Ньэушты ат ынгылы? Вольык гишäн иктä кок гадшым лӱтэ ньыгыцэäт кодаш акли! Кўшыч властьгӹц лӱмäш гишäн йадаш кэлэш.

Давыдов. Тынь лучи массовый ровотам видышäшäт, мäнмäн польитьыкынäм ынгылдарышаш ылыы. Тишкэвэкшӹ кышты ылынат вара?

Нагульков. Тиштäкэнок, кыштакэн тынь ылынат.

Давыдов. Тиштäкэнок вот фактшы и ылэш! Ти компаньым мä мадыл колтэннä. Кызыт ӹндэ тöрлäш кэлэш.

Лушка пыра, ышкэжӹ ошэм шынзын.

Нагульнов. Кызыток тишэц лäк, Гльикэрйä. Тынь анзылнэт мынь рэвольуцы гишäн попэн ам кэрт. Тынь сагаэт мынь мировой рэвольуци йактэ шоаш агыл, совсэмок мындырагӹц шўтлäлт кэн кэрдäм! (*Сасла*). Кольыц? Лäк, кэ!

Давыдов. Итäй! *(Лушкы докы кэä).* Йасыланэн колтэнäт ма? *(окньа докы миä).*

Кармонь йук дä мыры йук шакта:

„Ты прости, прости, красарица“—Кулаквлä кэäт.

Лушка (*мäгырä*). Тьимофэ, Тьимошэнька!

Нагульнов Вот ма, ыдырäш, ышкымэдын рэзинвлäэдым—помадывлäэдым погы дä кэ кышкы мыштэт! Кызыток кэ!

Давыдов дон Нагульнов лäктӹт. Лушка ышкэтшок кодын, окньа докы кыргыж миä, мäгырä Кармонь йук дон мыры йук ольэн йамыт.

9-шӹ картьин

Пичӹ доны Давыдов, Размэтнов Щукарь дä Нагульнов.

Давыдов. Ну, шӹшкӹлäш цäрнэвӹ вэкäт. Собраньы йаралэш тольы. (*Пэроскым лыктэш. Ваштыл колта*).

Размэтнов. Мам баштылат?

Давыдов. Заводыштыш тäнгвлäэм äшӹндäрэнӹт. Посылкым колтэнӹт Тэвэш, шывш. Мäмнäн пэроскы, Лэньинградски. Тӹнь ыгылэт, мӹнь, чорт подэри, сайак постол ылам, ньи вäтӹ, иктäт укэ, факт! Трӳк хлоп! Тэвэ посылкы. Пэроскы дä эчэ шоколад, факт. (*Щукарь кичкӹж пыра*). Малын мӹшкӹрэтшӹм кычэт, кугуза?

Щукарь. Мӹшкӹрдон йасыланэм! Эх, шӳмбэлкäвлä, ӹньäнӹдä, воксэок йамым!

Размэтнов. Пайым шӹшкӹн шӹндэнäт, йавыл! Сэдӹндон кэчӹ мыч кэчӹвуйвлä лошты шӹнзэт.

Давыдов. Тидӹ лачок?

Щукарь. Сулыкыш пырэнäм... Йыд куку папаэм сäрэн шӹндӹшäт, йалашэм со киттон кычэн каштам.

Размэтнов. Тӹлäнэт тэнгэок и кэлэш! Маханьы йажо тунам шӹшкӹл шуэнäт вэт!

Щукарь. Тэхэньӹ пышкэдӹш нäлӹн шӹндэн дык, воксэ худаланэн шӹнзӹнäм вäк! Худа комбы шайыц йогымылаок, мӹньӹнäт йога!

Давыдов. Малын толынат?

Щукарь. Тӹнь мӹньгӹцэм, прэдсэдатьыль, цӹвӹ должныстьым сньимайай ылнэжӹ! Ти должность мӹньӹм воксэок йамда. Äптäнвлä анафэмы гань кэчӹ мыч шиэдäлӹт, цӹвӹвлäжäт вэт, ӹдӹрӹмäш вырлык ылыт тӹньäт, нӹнäт икжäк-иктӹштӹн кэкэрэкӹшкӹштӹ кэчäлт шӹнзӹтäт, чӹнгэн кыргыштальыт!

Давыдов. Ну, тӹлäнэтшӹ ма?

Щукарь. Ма тидӹ пӳэргӹ пäшä кыцэ цӹвӹвлäм шӹндэдӹлäш. Мӹнь казак ылам, турэцки компаньышты гэройски участвуйэнам. Тиштäкэнжӹ изи ӹрвэзӹвлäат—тышман игӹвлä постол мыскылат: „цӹвӹ цӹвэштӹлшӹ кугуза, цӹвӹ цӹвэштӹлшӹ кугуза!" маныт.

Давыдов. Ну, мам вара изи ӹрвэзӹвлäм колышташ, кугуза.

Щукарь. Ӹрвэзӹвлä вэлэ ородыланат ылгэцӹ, ньимат агыл, ӹдӹрäмäшвлäат ӹррэзӹвлä сагаок кэäт. Токы кэәт—калмык вӹлӹвлä сынзалыт, „анчал, маныт, кугуза, кыралмы вэрэмäэш каждый цӹвӹжок ик кульы рäдӹ мынзыжы, укэ гӹнь ӹшлäнэт цӹвӹвлäм ташкыктэнä,"—маныт. (*Цӹтӹрнäлт колта, мӹшкӹржӹм кычаат, кыргыжэш.*)

Размэтнов. Эчэ кэчӹ вуй лошкы.

Щукарь сцэнӹ гач кыргыжэш. Нагульнов вӹкӹ шыралтэш.

Нагульнов. Эх, чорт тӹньӹм, цӹвӹ лӳдӹ!

Давыдов. Ä вот, цӹвӹвлä гишäн. Ти проклятый цӹвӹвлäдон мä самыньым ӹштэннä, Нагульнов.

Нагульнов. Кыцэ тидӹ?

Давыдов. Мäнмäн эчэ вырлыкаш пӹрцӹ йамдӹлӹмӹ агыл, ä мä цӹвӹвлä вӹкӹ кэчäлт шӹнзӹннä. Маханьы ородыланымаш! Мӹнь, Макар, сэрйоэзны шӳдэм: ти проклятый цӹвӹвлäдон польитьичэски самыным ӹштэннä, факт! Мӹнь тӹнь вäрӹштэт ылам ылгэцӹ, самыньым большэвиклä тӧрок признайэм ылын: цӹвӹвлäм дä молы кэквлäм мӹнгэш токышты нäнгэäш шӳдэм ылын. (*Атаманчуков дон Банник толыт*). Тӹнь ат ӹштӹ гӹнь, мӹнь ӹшкэ вӹкэм отвэтствэнностьым нäлӹн ӹштэм. (*Кэä*)

Размэтнов. Цӹвӹвлäм токышты поктылаш кэнä, Макар. Давыдов лачокым попыш.

Нагульнов. Кэнä.

Кэнэшты, ныны доки Атаманчуков ваштыл миэ.

Атаманчуков. Тэҥэ гынь цывы колхоз шäлäнä?

Нагульнов. Кэдä—шäлäнä.

Банник. Цывывлäн сознатыльныстьышты колхоз йактэ кушкын шотэ, ыжат?

Атаманчуков. А ма, шэргäкäн тäҥ, социализм годым цывывлä шиэдäлäш цäрнäт, äль агэп?

Нагульнов. Тынь... шутьаш шутьы дä пäлы мадоны шутьэт. Социальизм вэрц самой пэлэдшы эдэмвлäок йамыныт. Тыньжы, пи шыр, ныныдон шутьэт. Кэ тишэц кызыток, контыра, укэ гынь, оҥылаш луэшэт пуэмäт вэс сäндäлыкыш мырыктэт *(ныным покта)*. Эчэ тыньым покойньыкым ыштыдэлäм гынь, кэ тишэц, гад. Мыньäт вэт шутьэн мыштэм.

Размэтнов *(Нагульновым цäрä)*. Макар, эчэ?

Нагульнов. Кыцэ вара, Андрӱша! Социализм вэрц самой пэлэдшы эдэмвлäок йамыныт, а тиды, пи шыр, ваштылаш тäрвäтэн.

Кäрэм

КЫМШЫ КЫДЭЖ

10 картьин

Колхоз правльэньы. Нагульнов, Атаманчуков, Ахваткин пырат.

Нагульнов. Вырлыкаш пырцым здайаш агыл? Антьисовэтски пропагандыдон заньимайаш? *(Атаманчуковлан)*. Малын тынь анзылгэчы бригадын ӱжмäш митэлäт?

Атаманчуков. Шыргыш пулан каштынам.

Нагульнов. Тэҥэчыжы?

Атаманчуков. Шудым шывштэнäм.

Нагульнов. Тагачыжы вырлыкашым кандэн здайэнäт?

Атаманчуков. Ӱкэ.

Нагульнов. Малын?

Атаманчуков. Пырцыжы укэ.

Нагульнов. Кыцэ тэҥэ укэ?

Атаманчуков. Тэҥэок укэ. Ӱдäш йамдылäш шанэнäм ыльы, варажы утыжым кинды йамдылымäш пуэн колтышым, ышлäн качкаш ньимат кодтэäт, качкын колтышым.

Нагульнов. Ма вара тынь тэнэ ӱдäшäт ат шаны ма?

Атаманчуков. Кэлэш ыльы дä укэ.

Нагульнов *(Ахваткинлäн)* Тыньжы кыцэ?

Ахваткин. Спорашат укэ, шäдäҥы кодын ыльы. Пäлэт, тäҥ, хозäйствышты кыцэла ылэш? Кинды качкаш мä висыдэок тымэньыннä. Висыдэок шäвäш. Мылäнэм йэдокэш тылзэш ик пут рäды кодэвы, качкашыжы кэчэш кым-нылл кырвэнгäм качкын колтэм. Хоть кычäлдä, кинды укэ.

Атаманчуков. Тидыжы ма? *(кинды сдайым спискым анчыкта)*. Тäгыцдä мынь йадам: тиды ма ылэш? Тынь кинды йамдылмäш пуэнäм манат, тынь вылнэтшы ньэдоимкы. Тынь совсэмок сдайыдэлат. Малын Размэтнов, Льубишкин, Дэмид Молчун, äпшäт Шалый пытäрлиш кэчыньок вырлыкашым сдайэныт. Тäжы ада кэрт? Сынзä кырäток алталэдäш! Киндым тайэдä? Тэвэ мынь ышкымдäм тайэм. *(Амасам пачэш)*. Ӱшты кыдэжыш! *(Ахваткин дон Атаманчуков ӱшты кыдэжыш пырат)*. Эдэм тышманвлä! Совэтски пäшäм кыцэлä мыскылаш мынь тäлäндä анчыктэм. *(Амасам чӱчэш)*.

Вэс амасам шимы йук шакта. Банник пыра.

Нагульнов. Шыцок, Григорий Аньисимович.

Банник. Тау.

Нагульнов. Ма вара тынь, Григорий Анисимыч, вырлыкаш пырцым ат канды?

Банник. Ӓ малын мыланэм кандашыжы?

Нагульнов. Колхозныкывлӓланӓт, йэдинольичныквлӓланӓт вырлыкаш пырцым сдайаш манын, общий собраньын постановлэньы ылыш. Пырцыжы тыньын улы?

Банник. Кыцэ ыньэ, коньэшны улы.

Нагульнов *(спискыш анчалэш)* Тынь тэнэ кӓндӓкш га шӓдӓнгым ӱдынэт?

Банник. Маньэ-йӓ.

Нагульнов. Тэнгэ гынь ныллы кок пут вырлыкаш пырцым имэйэт?

Банник. Цилӓ полностьйу имэйэм, итырӓйэн шындымы, шӧртньы ганьок.

Нагульнов. Ну, тиды тынь гэрой! Иргодым тыдым общэственный кылӓтыш шывшты. Ышкэ мэшӓкэшэток кодэн кэрдӓт. Мӓ, дажы, йэдинольичньыквлӓнымӓт ышкымыштын мэшӓкэшок прыньимайэнӓ. Иквӓрэш ынэт йары гынь, ышкэ мэшӓкэшэток кодэт. Кандэтӓт завэдышылан висэн здаээт, тыды мэшӓквлӓэшэт сургучный пэцӓтым пиштӓ, роспискым тылӓнэт пуа, шошымжы ышкэ киндэтым цилӓ мынгэш нӓлӓт. Укэ гынь, шукыжы жалывыйат, пэрэгыдэлнӓ, качкын колтэннӓ, маныт. А кылӓтышты гынь, ыньӓнын пэрэгӓлтэш. *(Банникын кидшым кыча, спокойнан попа).* Ну, тэнгэ ыньэ?

Банник. Тэнгэ *(кидым пуа).* А киндыжым мынь тӓлӓндӓ ам пу.

Нагульнов. Малын агыт?

Банник. Мынь донэм ыньӓнырӓк лиэш. Тӓлӓндӓ сдаймыкы, шошымжы охыр мэшӓкымӓт ат нӓл. Кызыт мӓӓт тымэньшырӓк линнӓ. Мӓнмӓм пишок алталы.

Нагульнов. Кыцэ тынь совэт властьлан сомньэвайалт кэрдӓт? Ат ыньӓны, значит?

Банник. Ам ыньӓны сэды. Киндым погэдӓ дӓ варажы прохотэш оптэн йӓл сӓндӓлыкыш колтэдӓ. Партьийныйвлӓ тырэтмы вуйан вӓтыштыдон кыдалышташ автомобильым нӓлыдӓ. Пӓлэнӓ, мӓмнӓн шӓдӓнгым кышак шӓвэдӓ. Равэнсгвы йактэ ылэн шоктышна!

Нагульнов. Тынь ма, ородыш кэнӓт? Мам тынь понгатшы?

Банник. Ньэвось, тыньым логэргыцэт кормэштӓт гынь, ородыш кэйэт. Шӱды луат кут пудым кинды йамдылымӓш пушым, тӓжы остатка вырлыкаш пырцым шывшын нӓлнэдӓ.

Нагульнов. Цыц... алталэт, гад! *(Стӧлым мышкында).*

Банник. Тынь мынь выкэм ит саслы! Тынь ышкэ вӓтэтлӓн, Лушкаэтлӓн стӧлым мышкындыл, мыньжы тылӓнэт вӓтэт амыл. Тэнэ двадцатый год агыл, ынгылышыц? А киндым ам пу, катьись!.

Нагульнов. Тынь тиды кӱн шайам? Тынь мам вара, контыра, мыланэм тишты? Сиры мыланэм распискым: иргодым киндым сдайаш кандэт дӓ иргодымок кыш кэлэш кэйэт. Тыштӓкэн йадышт лыктыт, кышэц тынь тэхэнь шайам колынат.

Банник. Тынь мыньым арэстуйэн кэрдӓт, ӓ распискым ам сиры, киндымӓт ам пу.

Нагульнов. Сиры манам!

Банник. Изиш вычалат!

Нагульнов. Мынь тыньгыцэт пурын йадам!

Банник *(Амаса доќы кэӓ).* Ам пу! Кэйэмӓт ти киндым кызыток саснагалан оптал пуэм. Тӓлӓндӓ, йӓл качшывлӓлӓн пумэш, лучи саснавлӓ качкышты.

Нагульнов. Вырлыкаш пырцым сасналан? *(Кышӓнгыцшы наганым лыктэшӓт, Банникым пӓрэн колта, тыдыжы йӧрылэш).* Сиры!

Банник *(кыньылэшӓт, стӧл докы кэӓ).* Сирэм мынь, но тиды прокурорлан извэстны лиэш. Нагандон лӱдыктымыкы, тынь мам шанэт тыдым

сирэн пуэм. Совэт власть годым шиаш акли. Ти гишан партыы тыньым вуйгыцэт ак ньиалты.

Нагульнов. Ага, контора, совэт властьымат, партыымат ашындарышыц! (*Сасла*). Сиры: „Росписки. Мынь, пэрвишы активный бэлогвардэйэц, мамонтовэц, кидэшэм пичал кычэн Йакшар арми выкы кэрылтшы эдэм,— ышкэ шамакэмым мын эш нылам! Мыньын шамакэм ВКП(б)-ым да Совэт властьым цытыдым когон мыскылымаш ылэш,— ВКП(б)-ым кого йиш буквагыц! Мынь скрытый контра ылам гыньат, анзыкыжым шамакым пуэм.

Банник. Ам сиры! (*Крандашым шуа*).

Нагульнов. Агыл, сирэт! (*Банник сира*). „Эчэ иргодымок, кымышы мартын, ныллы кок пут ўдышаш шаданым общэствэнный кылатыш кандэн сдайаш сёрэм. Тишакэн кидэм пиштэм.“ Кидэтым пишты да кэ.

Банник. Тынь ти гишан отвэчайэт, Макар Нагульнов. (*Кыргыж лактын кэа*).

Нагульнов. Ма логыцынна цилалок ышкэ пашашты гишан отвэчайат! А мынь мировой рэвольуци вэрц ныллы эдэмымат пуштам. (*Йанылэнат вуйжым стол вылан пиштэн шынзэш. Амалэн колта*).

Пыцкэмыш. Тыл соты пумыкы, ты анчыктым варок, стол лошты Нагульнов амалэн шынза. Размэтнов пыра.

Размэтнов. Эх, маханьэдэм! Пашам локтыл пиштэнат амала. Малын тынь Банникым шинат? Тыды жэранок вырлыкаш пырцым кандыш, сдайыш да тынамок тынь выкэт вуй шиаш мильицыш кыдальы. Вычэн шоктышыц.

Нагульнов. Сотыки киндым кандыш, манат? Ну, тэнгэ гынь, дэйствуйэн. Ныллы кок пут вырлыкаш пырцы,—тиды тыланэт коть сынза выток агыл. Каждый контырым иканак нагандон сэвалмы йыдэ ныллы кок пут рады лактын вазэш ылгэцы, курымэм мыч, Ондрўша, тидындон вэлэ заньимайэм ылыы, каштам да пэрэн-пэрэн колтэм ылыы.

Амаса шимы йук шакта.

Размэтнов. Тиды эчэ ма?

Нагульнов. Воксэок мондэнамыш! Кинды тайымы гишан тыгыды буржуйвлам ти ўшты кыдэжыш питырэнам. Ныным лык да кэлэсы. Мынь мынгэш толамат, эчэ ныным питырэн шындэм.

Размэтнов (*амасам пачэш*). Кузьма Митрич, ма тэхэньы? Нагульнов тидым...

Ахваткин. Ну уш, мам тишты попаш, Размэтнов танг, ма тишты тыньын газэтвла вылнэт амалышна, ма ындэ ынгылышна: вуйнаматан ылына, попашат укэ, колты, кызыток кандэна.

Атаманчуков. Сулыкым тайаш укэ — шаданым пэрэгалнэна ылыы. (*йылэрак лактын кэат.*)

Давыдов пыра.

Давыдов. Маханьы тиды эчэ тыньын увэр, Макар? Григори Банникым тынь мам ыштэнат?

Нагульнов. Колынатыш, мам йадыштат?

Давыдов. Тэхэньы мэтотдон тынь вырлыкаш пырцым погаш агитьируэт? Тынь выкэт Банньик жалобым прокурорлан пуэн, факт! Тынь комуньист ылат, а жандармы сэмын поступайэнат.

Нагульнов. Лачокок, мынь тыдым шим. Шинам агыл, иканак вэлэ сэвальым, шукыракок кэлэш ылыы. Властьым мыскылымаш гишан мынь тыдылан чыдырак пуэнам.

Давыдов. Тынь, Макар, пэрвишы партьизански мэтодтон ровотайэт. А кызыт у жэп вэт—сэпнэн миэн агыл, а позиционный шиэдалмаш кэа, факт! Сталин тангын статьажым лачаокок пиш жэпэш сирымы! Макарлан тиды сынза пынышкыжы агыл, а тёрок сынзашкыжок кэрылтэш!

Нагульнов. Сынзашкэм ти статья вараштын, манат? Агыл, сынзашкэм агыл, а самой шўмышкэмок, вашток лактын кэн. Маханьы тиды статья?

Тиды статья тэхэньы: мӓнмӓн Сталин тӓҥ сирэн, мыньжы, Макар Нагульнов йал вылэц шырал колтымы дӓ ташкэн шындымы лӓвырӓшты киэм. А мынь вэт ышкымнӓн партьышкы йоктарым вырдон пижынӓм...

Давыдов. Тынь дэла гишӓн попы, Макар! Мам тынь Троцкилӓ: „мынь партьышты дӓ мынь партьы"—манат!

Нагульнов. А вот кӱ мыньым Троцкийэш лымдӓ гынь,—мынь тыдын оҥылаш лужым шӓлӓтэм. Колхозым ыштышнӓ, ыштышнӓ, а Стальинын статьажы отбойым шиэш. Мынь польаквлӓ выкы дӓ Врангэль выкы эксадроным видэнӓм, пӓлэм,—раз атакыш нӓҥэйэм гынь, пэл корныгыц мынгэш сӓрнӓлӓш укэ.

Давыдов. Стальин тӓҥын сирымӓшыжы—тиды ЦК-ан корныжы, тынь ма, ти сирымӓштон согласын ат ыл?

Нагульнов. Укэ.

Давыдов. А ышкымэдын самыньэтым признайэт?

Нагульнов. Признайэм.

Давыдов. Тэҥэ гынь кышты дэлажы?

Нагульнов. Статьа правильный агыл.

Давыдов. Эх, кэстэн! Йавыл! Тыньым ти попымашэт гишӓн вэс вӓрэжы гынь партьыгыц поктыл лыктыт ыльы. Ма тынь ышгыц кэнӓт ма? Лывы тынь кызытӧк ти ышкымэдын агитацэдым цӓрны, лывы мынь тыньын партьы корны ваштарэш кэмэдым райкомыш увэртӓрэм.

Нагульнов. Увэртӓры, мыньжы ышкэок райкомыш зайавльайэм. Банник гишӓнӓт, молы гишӓнӓт икӓнӓшток отвэчайэм. *(Кэӓ)*

11-шы картьин

9-шы картьинышты анчыктым вӓрок. Казаквлӓ Стальинын „Головокружение от успехов" статьям лыдыт. Половцэв пыра.

Половцэв. Ну, господа казаквлӓ, Дон освобождайымы сойузын чльэнвлӓ, цӓш лишэмэш: мӓмнӓн рабствы вэрэмӓнӓ пытӓ. Мӓмнӓн бойэвой организацына йӓмды ылэш, тагачы йыдым ик лӱмы йукэшок тӓ тӓрвӓнэн большэвиквлӓм ватьэрэшыштōк кычышашлык ылыда. Иктӓт ылышы йӓҥӓн ынжы кэ! Тӓмдӓн групыдон командывайм ашым подхорунжий Марьинлан пуэм. Ышкымдӓн комуньиствлӓдӓм кашартымыкы, тӓ вара... *(рӱжгымӓш)* Ма тэхэньы, мам попыкалэдӓ?..

Шоҥы казак *(Половцэвым лоэштӓрэн)*. А тынь, ваше благородие господин есаул, у газэт гишӓн колтэлат? Тишты тынь толмэшкэт ышкымнӓн лошты кӓҥӓшымӓш ыльы. Москвагыц чотэ интьэрэсный газэт толын. Стальин тӓҥын статьажым пэцӓтлымы. Тидым мӓ ышкэ лоштына лыдын лӓкнӓ дӓ, тэҥэлӓ лӓктэш: ти газэт тыньгыцэт мӓмнӓм айыра. Мӓлӓннӓ, хрэсӓньвлӓлӓн, вэс корны лӓктэш... Вот и мӓ цилӓн...

Половцэв. Ма тынь, кугуза, шоҥы вэкылӓэт ородыш молы кэтэлӓт вара? Кӱ тылӓнэт цилӓ погынышы эдэмвлӓ лымдон попаш разрэшайэн?

Ырвэзы казак. Тынь, пэрвиш офицэр тӓҥ, мӓмнӓн шоҥывлӓ выкы когонок ит саслы. Тӓ ныньын выкы тошты вэрэмӓнӓт ситӓлыкын саслэндӓ,—панствуйэндӓ, ситӓ!

Ылӓлшы казак. Ышкэ лоштына кӓҥӓшымӓш ыльы дӓ мӓ, ти „Правда" газэтыштыш статьа сэмынь линӓт, вастуйаш шынӓ сӧры. Мӓмнӓн корнына тӓмдӓн корныдагыц айырлэн кэш.

Половцэв. Тиды ма тэхэнь, казаквлӓ, измэны?

Шоҥы казак. Тидым уш кыцэ шанэт, тыҥэ тумайы, толькы мӓлӓннӓ тыньдонэт корны агыл. Мӓ совэт власть ваштарэш агыл, ӓ ышкымнӓн хутырыштыш бэспорӓдкы ваштарэш ылына... Раз ти статьа...

Ырвэзы казак. Пуры кымылдон йадмына годым роспискынам мынгэш пу.

Шоҥы казак. Мӓ тыньдонэт промыхым пуэнӓ. Восстаньы тӓрвӓнӓ гынь, сойузньыквлӓ мӓлӓннӓ тынӓмок оруживлӓм дӓ цилӓ вырсы ӹдӹрвлӓм кандат манын попышыц. Оруживлӓжӹм нынӹ кандат, но вэт ӹшкэштӓт мӓмнӓн мӱлӓндӹш пырат. Расписквлӓнӓм тынь мыҥэш пуок. Тубӓнскиш-тышвлӓӓт тэҥэок кэлэсӓш шӱдэвӹ.

Половцэв. Тубӓнскиштӓт, ӹньэ, тэҥэок?

Ӹлӓлшӹ казак. Цилӓн иктӹ дӓҥӹнь.

Половцэв. Тэҥэ. Ну, ма вара, господа казаквлӓ. Мӓ сагана кэмӹдӓ ак шо гынь, ана йат, сарвалаш ана шагал. Роспискӹжӹм мынь тӓлӓндӓ мыҥэш пуэн ам кэрт. Роспискывлӓ штабышты ылыт. Дӓ эчэ такэш тӓ лӱдӹдӓ. Мынь вэт тӓ вӹкӹдӓ ГПУ-ш увэртӓрӓш ам кэ.

Шоҥы казак. Тӹдӹжӹ тэҥэ дӓ, толькы вэт...

Половцэв. Тӓлӓндӓ ГПУ-гыц лӱдӓш ак кэл,—мӓгӹцӹннӓ лӱдӓш кэлэш! Мӓ тӓмдӓм врэдитьӹлвлӓ сэмӹнь лӱлӓш тыҥӓлынӓ. А ну, стьона сага! Қорныгыц проч! *(Наганым лыктэшӓт, кыргыж лӓктэш).*

12-шы картьин

Райком. Корчжинский, Самохин, Балавин, Хомутов дӓ Нагульнов.

Самохин. Райком дон РКК-а шӱдӹмӹ паштэк мынь Нагульновын дэлажым расслэдывыйышым. Нагульновгыц йадыштмы паштэк дӓ тӹдӹн дэйствижӹдон тырхышывлӓ Грэмӓчи Логыштыш колхозныквлӓм дӓ йэдиноличныквлӓмӓт йадыштын, тэҥэок свидэтьӹлвлӓ анчыктым паштэк мынь тэхэньӹм мом: Нагульнов тӓҥ колэктьивизацы годым, фэвраль тылзӹн нагандон лӱдӹктыл-лӱдӹктыл томан йӹдэ колхозыш пыраш поктыл каштын. Тэҥэ ӹштэн тӹдӹ шӹм нэзэр хозӓйствам колхозыш „шывшын“ манаш вӓрэштэш. Тидӹм Нагульнов ӹшкэжӓт ак тайы. Вара эчэ сэмэнной фонд годым, Нагульнов, вырлыкаш пырцӹм сдайаш отказым вэлдӹк ик срэднӓк йэдиноличныкӹм шамгыц кэмэш нагандон шин. Тӹ йыдынок, тамаханы становой пристыв сэмӹнь, кок колхозныкым ӱштӹ кӹдэжӹш питырэн шӹндэн дӓ нынӹм йыдвашт тыштӓкэн шынзӹктэн, эчэ нынылӓнӓт вырлык пырцӹм йылэрӓк кантыдым гишӓн нагандон лӱдӹктэн.

Нагульнов. Мынь нынӹм лӱдӹктӹдэлӓм.

Самохин. Тидӹм мынь нынӹн попымышты паштэк попэм, Нагульнов тӓҥ, дӓ мыньӹм ит лоэштӓрӹ. Тишэц пасна эчэ, Нагульнов ӹдӹрӓмӓшдон ӹлӹмӓштӹ аханьыцӓлӓнӓ, тидӓт партьи члэнлӓн характэристикӹ изиок агыл. Нагульнов вӓтӹжӹгыц айырлэн, вӓтӹжӹм дажы тоцынжы пи сэмӹнь поктыл лыктын; тидӹ цилӓ ти гишӓн ӹштэн: вуйта вӓтӹжӹ Грэмӓчиштыш тамахань млоэцдон каштын. Кызытшӹ Нагульнов ӹдӹрӓмӓшвлӓдон кыцэлӓ ӹлӓ ам пӓлӹ; тыҥэ гыньӓт цилӓ данныйвлӓ анчыктат, тӓҥвлӓ, просты тидӹ распутньичӹйӓ. Тэвэ, тӓҥвлӓ, мытыкын анчыктым тӹдӹн цилӓ гэройски поступкывлӓжӹ; нинӹм мытык жэпӹшток йӓчэйкӹ сэкрэтӓр Нагульнов ӹштэн кэрдӹн. Тиштӓкэн тӧрӧк кэлэсӓш кэлэш: тидӹ сыҥӹмӓшвлӓ гишӓн мӓмнӓн вождьна Стальин тӓҥ гэньиальнӹ кэлэсӹмӹ, вуй сӓрнӹмӓш, а тидӹ льэвакывлӓлӓ анцыкы тыргэштэн пырэн кэмӓш, партьын гэньэральный линьи вӹкӹ наступайымаш ылэш. Партьым сакой йиш шӱшӹ эльэмэнтвлӓгыц итырайӓш манын, пӓлӹмӓн, районный контрольный камис Нагульнов гишӓн ӹшкэ выводшым ӹштӓ. Мынь пытӓрышӹм.

Корчжинский. Нагульновлан шамакым пуэнӓ. Кыцэ тӹдӹ тэхэнь ӹлӹмӓшкӹ шон попэн пужы. Попы, Нагульнов тӓҥ.

Нагульнов. Мынь, тӓҥвлӓ, рэволюци годшэн партьышты шалгэм, Йакшар армиштӹ ылынам...

Корчжинский. Тидӹм мӓ цилӓ пӓлэнӓ, тынь дэлажым попэмӓ...

Нагульнов. Мынь цилä фронтышты ошывлäдон шиэдäлынäм... Пэрвый конный армиштӹ мӹлäнэм ордэным пуэвӹ...

Хомутов. Дä тынь дэлажым попэмä...

Нагульнов. Тидыжӹ дэла агыл кыцэ?

Хомутов. Дä тынь ит лэвэдäлт, Нагульнов. Заслугэтдон ындэ ытлаш ит цацы.

Балабин. Попашыжы ирыкым пуэмäдä. Малын тä тыдын йылмы выкыжы шагалыда.

Корчжинский. Конкрэтны попы, Нагульнов.

Нагульнов. Тäнгвлä, попаш мылäнэм ирыкым пуэмäдä, мынь вэт тышман амыл Малын мынь донэм тэнгэ? Мынь армиштӹ шушыргэнäм ылы... Касторной ӱл вэлнӹ лэлӹ снарäдон контужатлалтынам...

Балабин. Да тынь ит тыргыжланы, попы!

Нагульнов. Самохинын попымыжым мынь признайэм. Лачок—мынь тидым ыштэнäм. Тынгэ гыньäт, мынь партыы выкӹ наступайаш цацыдэлам,—тидым Самохин алтала. Вäтывлä дон каштмы шотыштат тидӹ пилäок алтала. Мынь ыдырäмäшвлагыц каранг каштам, мылäнэм ыдырäмäшвлä йактэ агыл.

Самохин. Вäтэдымäт ти шотдонок поктыл колтэнäт?

Нагульнов. Маньэ. Самой ти шотдонок. Ä Банникым партьым мыскылымыжы гишäн шинäм, вырлыкаш киндым сасналан опталнэжӹ ылы...

Самохин. Попы, попы.

Нагульнов. Ма ылмыжым попэм. Банникым пуштымэм гишäн кыэытäт öпкäлэн каштам. Тилэц молым кэлэсäшäт укэ.

Корчжинский. Нагульнов, лäк! *(Нагульнов лäктэш).* Ну, ма, тäнгвлä, цилä пäлӹ. Нагульнов ышкэжäт ак тайы. Хоть йужы изи фактвлäгыц карангаш, оправдывыйаш цаца гыньäт, мынь шотлэм: колхоз строймашты партьын корным пыдыртышы дä овуца шотышты вэс корныш ташкалшы комуньистым партьы рäдыгыц карангдаш кэлэш. Мä Нагульновын пэрвишы заслугыжым анчаш ана тынгäл. Тидӹ эртышӹ. Молывлäм тымдышаш вэрц мäлäннä тидым наказаш кэлэш. Цилäм, кӱ партьым шӱктäш цаца, кӱ вургымлаш, льывы шалахайыш шывшэш, мä тидым жäлäйыдэок шиäш тынгäлынä. Äлдä голосуйэнä. Кӱ Нагульновым партьыгыц лыкташ манэш? Тэнгэ. Большинство. Тынь, Балабин тäнг, ваштарэш ылат?

Балабин. Мынь ваштарэш вэлэ агыл, мынь катэгорически торэш ылам. Ти рэшэньӹ совсэмок тöр агыл.

Корчжинский. Тынь ышкымэдын особый шанымашэшэток кодын кэрдэт.

Балабин. Укэ, тынь мылäнэм шайам пу.

Корчжинский. Попаш вэрэмä эртэн, Балабин, Нагульновым партьыгыц лыкташ шукын голосуйэнӹт.

Балабин. Тидӹ эдэмым чиновньык сэмынь анчымаш ылэш. Извиньитьэ, тäнгвлä, мынь тидым тэнгэ ам кооды. Мынь окружкомыш сирэн колтэм. Йакшар знамäн тошты партьы чльэным партьыгыцын лыкташ... Тä ышгыц кэндä, тангвлä! Вэс взысканьы мэры укэ ма?

Хомутов. Ти гишäн дискусийым тäрвäтäш укэ... Вэт голосуйышнаш.

Балабин. Тэхэнь голэсуйымаш гишäн вуй воктэн шиäш кэлэш!

Самохин. Ну, вуй воктэн пумы гишäн тынь ольэрäкын. Тиштӹ—райком.

Балабин. Тыньгыцэт паснаок пäлэм. Малын тä мылäнэм шамакым ада пу?

Корчжинский. Ти гишäн попымашым мынь утэш шотлэм! Мынь тиштӹ райком сэкрэтäрь ылам. Мынь тыньым шайагыцын карангдэм. Пишок попынэт гынь, пöртанзык лäк дä попы. Самохин тäнг, Нагульновым сыгырäлäй.

Самохин (*амасам пачын*). Нагульнов! (*Нагульнов пыра*).

Балабин (*Нагульнов дорц эртä*). Окружкомыш кыдал.

Самохин. Бӱро рэшэньӹ паштэк, тӹнь мӓмнӓн рӓдӹгӹц лыкмы ылат. Партбильэтэдӹм тиш пишток.

Нагульнов. Партбильэтӹм мӹнь ам пу.

Корчжинский. Пуктэнӓ!

Нагульнов. Партбильэтӹм мӹнь тӹлӓнэт ам пу. Партьылан мӹнь эчэ кэрӓл лиӓм. Мӹнь партьыгӹц пасна ӹлэн ам кэрт. *(Сасла).* Мӹнь тӹлӓнэт ам подчиньӓйӹ, ыҥылэт?

Корчжинский. Лӱдӹшлӓ дэйстви тӹҥӓлӓлтэш. Тӹнь тыргыжланыдэок попы, Нагульнов.

Нагульнов. Кышкы вара мӹнь партьыгӹц пасна?! Малын вара? Укэ, партбильэтӹм мӹнь ам пу! Мӹнь цилӓ ӹлӹмӓшэм пиштэнӓм... цилӓ ӹлӹмӓшэм. Тӹнь тэҥэжӹ лучи мӹньӹм... Рвэзӹвлӓлӓн кэлэсӹ... Тэҥэ гӹнь мӹньӹм лучи пыракла шӓвӹктӹ... Мӹлӓнэм ӹндэ ӹлӹмӓш ак кэл, ӹлӹмӓшгӹцӓт карандэдӓ. Шоҥэмӹнӓм дӓ, ӹндэ амат кэл...

Корчжинский. Ситӓ ӹндэ! Тидӹндон ат палшы.

Нагульнов *(сасла).* Силададон нӓлӹндӓ! Йажон попаш тымэньӹндӓ! Мӹньӹн колышаш ойхэм гишӓн ваштылыда!

Корчжинский. Ситӓ, Нагульнов, мӓмнӓн эчэ вэс вопросвлӓ улы.

Нагульнов. Тӓдоныда ситӓ, мӹньжӹ ӹшкэ правдаэм моам! ЦК-аш кэйэм... дӓ правдым... *(кэӓӓт, амаса доран шагалэш).* Правдым ӹшкэ туан партьыгӹц моам. *(Амасам виш кодэн лӓктӹн кэӓ).*

Корчжинский. Коньэшны, тӓҥвлӓ, жӓл.. тӹҥэ гӹньӓт мӓ, рэвольуцӹн салтаквлӓ, в общем и целом ӹштӹшӓшлӹк ылына...

13-шы картьин

Ольица. Йарски хутыргӹц толшы шоҥы казак дон ырвэзӹ казак шӹнзӓт. Банник дон Островнов ырат.

Банник. Ӹлӹмӓшдӓ йажо вара, казак гражданвлӓ?

Казак. Йымылан тау. Пуры эдэм, шывлашэт улы вӓл? Таваакдон нэзэрэмӹннӓ...

Банник. Ӹшкӹмэмӹнӓт изиш вэлэ кодын *(тавак мэшӓкӹм пуа).* Ох, тӓ мӹньӹн тавакэм шывшын пӹтӓрэдӓ.

Шоҥы казак. Ӹндэ вэт колхоз, цилӓ иквӓрэш лишӓшлык.

Банник. „Иквӓрэш лишӓшлык!“ Тӓжӹ кыштышы ылыда вара?

Казак. Йарскиштӹшвлӓ.

Банник. Мӓ докынажы, ӹньэ, махань пӓшӓдон?

Казак. Вырлыкашлан.

Банник. Тидӹ... тидӹ кыцэ?

Казак. Тӓмдӓн нӹлшӱдӹ кымлы пут вырлыкаш пӹрцӹм нӓлӓш районгӹц шӱдэнӹт.

Банник. Ну, тэҥэок лиэш машанышым

(Ӹдырӓмӓшвлӓ погынэт).

Настэнька. Мӓнмӓн киндӹнӓм нӓҥэӓт, ӱдӓшнӓӓт ньимат ак кодт.

Катэрина. Эх вуйэт шӹраншӓшвлӓ, ма чорт тӓмдӓм кандэн?

Банник. Пуры эдэмвлӓ попэвӹ вэт, киндӹм ик кӹлӓтӹш опташ ак кэл, маньэвӹ.

Катэрина. Киндӹм ӹнжӹштӹ пуэп, манын, казаквлӓлӓн кэн кэлэсӓш кэлэш.

Настэнька. Мӓ ӹшкэок ана пу! Ӓлмӓдӓ, вӓтӹвлӓ, кӹлӓт докы кэнӓ! Пандым нӓлӹн шагалына дӓ нӹнӹм сравач докы ана пырты.

Казаквлӓ погынат. Давыдов толэш.

Давыдов. Ма тэхэнь, гражданкывлӓ, малын тӓ погынэндӓ?

Банник. Тӹнь малын мӓмнӓн киндӹм Йарскивлӓлӓн пуэт? Мӓ нӹнӹлӓн оптэннӓ кыцэ?

Атаманчуков. Кӱ тыланэт тэхэнь правам пуэн?

Давыдов. Тиды ньэдоразумэньы, граждэнвлӓ. Попымашыжы тӓмдӓн кинды гишӓн агыл, а заготовкы шӓдӓнгым нӓнгэтымы гишӓн ылэш. Факт. Тэвэ райпольэводсойуз вуйлалтышыгыц сирмӓш толын. Сойузхлэб конторы донат согласуйымы.

Банник. Попок, тӓмдӓн йойдам мӓ пӓлэнӓ.

Атаманчуков. А мӓжы мам ӱдӓш тынгӓлынӓ?

Рӱжгымӓш.

Давыдов. Гражданвлӓ, вэс пачаш кэлэсэм: киндым райпольэводсойуз шӱдымдон пуэм Вырлыкаш пырцым агыл, ӓ кинды йӓмдылмыгыц кодшым. Вырлыкаш тыкӓлтымы, тыкӓлтымок и лиэш. Факт! Тӓ, гражданвлӓ, идӓ лӱт; тэвэ такэш шалгылтмэшкыдӓ, кэчы нӱшмы пырын шалгымэш, тӓлӓндӓ нырыш кэӓш кэлэш. Пӓлыдӓ, пӓшӓш лӓктымывлӓм бригадирвлӓ шотыш нӓлыт. Кӱ пӓшӓш ак лӓк гынь, штрафым шындӓш тынгӓлынӓ. (*кэӓ*).

Эчэ рӱжгымӓш тӓрвӓнӓ. Йаргыц толшывлӓ Давыдов дон кэӓт.

Атаманчуков. Мӓмнӓмок эчэ штрафуйаш!

Банник. Давыдов алтала, вырлыкаш пырцым нӓнгэӓт! Колхоз ӱдӓ, йэдиноличньиквлӓ оптымыжым йаллӓн пуэн колтат. Киндым ана пу!

Цилӓн. Ана пу! (*шӓлӓнӓт*).

Разэтнов толэш, вэс монъыргыц ыдырӓмӓшвлӓ.

Настэнька. Митьингым пач, Размэтнов!

Размэтнов. Мынь ныргыц толам вэлэ, вӓтывлӓ, маханьы кызыт митьингы? Митьингым ыштэн киӓш агыл, ӱдӓш кэлэш. Малын тӓлӓндӓ митьингыжы кэрӓл лин?

Настэнька. Кинды гишӓн попаш!

Размэтнов. Ну, йӓра, митьингым пачылтмашэш шотлэм.

Настэнька. Шэмакым йадам. Малын тынь мӓмнӓн киндым шӓлӓтӓш ирыкым пуэнӓт? Йаллӓнжы маханъ кэрӓлэш шӓлӓтӓш?

Размэтнов. Тӓмдӓн киндым ак шӓлӓтэп, вӓтывлӓ! Кызыт мынь Йарскивлӓм вӓш лим, нынным тӓ такэш шиндӓ. Йарскивлӓ тӓмдӓн киндылӓн толтэлыт.

Настэнька. Попок. Ужат, шыргыжы кыцэ ӧрдэн шынэын!

Ахваткин. Кымисар лин!

Настэнька. Тэлыжы—кӓнгыжшы кэм йала каштат, мӓлӓннӓжы пашмакланат, тавар укэ?

Кытьыри. Вӓтывлӓ, кэмжым кыдашта!

Банник. Кэмжым кыдашта!

Ыдырӓмӓшвлӓ дӓ казаквлӓ Размэтнов выкы кэчӓлтыт, тыдыжы рэвольвэрым лыктэш, цилӓн лӱдын кышкы шон кыргыжыт.

Размэтнов. Гражданвлӓ тэнгэ ак ли. Мыньым ваштылмаш—совэт властьым ваштылмаш лиэш.

Атаманчуков шайыц шылын миӓ дӓ, наганжым лывшал нӓлэш.

Атаманчуков. Халыкым лӱнэт ыльы, вот сукин сын!

Банник. Гражданвлӓ, тидым подвалыш питырэнӓ дӓ Давыдов докы кэнӓ, эчэ тыдыжымӓт цытырэнӓ! Киндым ынжы шӓвы.

Размэтновым нӓнгэӓт. Сцэны охырэмэш, Давыдов дон Майданников толыт.

Майданников. Сыравачвлӓм кыш цикӓш, Давыдов тӓнг, кызыток мӓ докынаат толын шот.

Давыдов. Сыравачвлӓм мылӓнэм пу! (*Кэм конгыш пиштӓ*) Ышкэжы кызыток Льубишкинын бригады докы нырыш кыргыж. Кызыток палшаш толышты.

Майданников кэӓ. Давыдов тавакым пижыктӓ. Казаквлӓ эчэ толыт. Анэыцок Настэнька дӓ вӓтывлӓ.

Настэнька. Тэвэ тыды тышманэт толэш.

Атаманчуков. Тол, тол, шывшашыжы поспэйэт.

Банник. Эчэ вэс сăндăлыкыштăт шывшын ситăрэт. Сравачвлăм кандэт?

Настэнька. Канда ньэвось. Кÿн пай качмыжым котьи шижэш!

Банник. Сыравачвлăм пу!

Настэнька. Колхозым шăлăты.

Давыдов. Ма гишăн тă, гражданвлă, совэт власгьын шÿдымыжым колышташ цăрнэндă? Ма гишăн тă Йарски колхозлан киндым путэлда? Посэвной компаньы срывайымаш гишăн тăлăндă суд анзылны отвэчăйăш вăрэштэш вэт. Тă тидым ада шаны ма? Совэт власть тăлăндă тидым ак простьы.

Атаманчуков. Тыньын совэт властьэт кызыт арэстуйымы шынзă, Размэтнов пиш йажон подвалышты шынзă.

Ваштылмаш.

Банник. Совэт власть тăмдăн ыштымы сэмынь ыштăш ак шÿды. Нагульнов Макар дон шанэн лыкмыда совэт властьым мă ана колышт. Мÿлăнды пăшă ыштышывлăлăн ÿдăш ирыкым путымы, тöр лиэш ма? Ма вара тиды тэхэньы? Тиды партьы корным пыдыртылмаш лиэш.

Давыдов. Тылăнэт ÿдăш ана пу ма?

Банник. Ма, пуэдă ма?

Давыдов. Тынь обшэствэнный кылăтыш вырлыкашым пиштэнăт?

Банник. Ну, пиштэнăм.

Давыдов. Тыдым мынгэш нăлынăт?

Банник. Ну, нăлынăм, варажы ма?

Давыдов. Кÿ тылăнэт ÿдăш ак пу? Мам тынь тишты кылăт воктэн шалгылтат?

Банник. Мыньын йăнгэм ышкэ гишăнэм агыл каршта, а халыкым жăлăйэм, колхозгыц лăкшывлăлăн тă вырлыкымат, пурылыкымат мынгэш ада пу. Вот ма. Эчэ мылăнэмжăт тă махань мÿлăндым пуэндă? Малын мындырны?

Давыдов. А тылăнэт колхозышты ылтымэт гишăн сэк йажо кэлэш ылын? Кэ тишэц. Тынь донэт мă вара попаш тынгăлынă. Факт. А колхоз пăшăш нэрэтым ит цикы! Укэ гынь мă тыньым йылэ пытырăлынă. Тынь йăлым аздарэн ит кашт. Кэ манам тылăнэт.

Давыдовым вăтывлă ăрэн нăлыт.

Настэнька. Мам вара тидындон шукы попашыжы! Сыравачвлăм пу! (*Давыдовын кышăныштыжы молы кычăлăш тынгăлэш. Давыдов ольэрăкын тыдым шыкăлэш*). Ох пушты, пушты! Пашкудывлă, ытарыда!

Катэрина. Ма вара тиды тэхань, вăтывлă? Тэнгэжы, ыньэ, шиэдăлăш тынгăлэшыш? А ну, тидым нэргыцшы выр йогымаш шыкăл шуда-йă!

Настэнька (*эчэ Давыдовын кышăнвлăм пыргэдăш тынгăлэш*). Сырвачвлăм пу! Ма вара тиды тэхэньы? Тидындон сыравачвлă укэ.

Банник. Кышты сыравачвлă?

Атаманчуков. Пу! Соиктоқ сыравачвлăм пыдыртэнă.

Катэрина (*Давыдовын льыцăшкыжы шывăлэш*). Тэвэ тылăнэт, йымыдымы сытона игы! Христостымвлăм вычэн шоктышна. Цэркывлăм питырэн шындэныт.

Давыдов. Гражданвлă, кылăт сыравач мынь донэм укэ. Мыньын сыравачвлă правльэньыштă киăт, пăлыдă: мынь ныным тăлăндă ам пу.

Настэнька. Ышкэок нăлынă! Мăнмăм правльэньыш нăнгэ.

Давыдов. Сравачвлă клубышты, вэкăт! Майданников хоть кынамат тышăкэн кода ылы.

Настэнька. Тыды вэт шылын.

Давыдов. Ма вара! Тыды ышкэжы шылын, сыравачвлăжым кодэн кэрдын.

Катэрина. Тидым правльэньыш шывшын кэдок, вăтывлă.

Цилăн Давыдов выкы кэчăлтыт, тыдым шиăш тынгăлыт.

Давыдов. Гражданкывлä, пэрэгäлдä, шэргы тосэмвлä!

Настэнька. Кэлтымäш карштымымат ак шиж, лач ӱшты кӱ маклакаок, эчэ вэт вäштылэш.

Кытьыри. А тэвэ мынь тыдылäн анчыктэм. (*Пантыдон шиэш*).

Давыдов. Пантыдон идä ши! Тылäнэт колаш вэрэмä шон, а со эчэ шиэдäлäт.

Настэнька. Сыравачым кычäл—пуштына.

Давыдов правльэньыш пыра.

Настэнька. Цилä кидэм тидын тупэш шин пытäршым, тидылäнжы ньимат укэ.

Кытьыри. Ынжы шыл ылнэжы, вäтывлä!

Давыдов толэш.

Давыдов. Гражданкы, тынь мыньым такэш шиц, вэт мынь äшындäрышым: сыравачвлäм мынь архивыштыш пöльцä вылäн пиштэнäм.

Кытьыри. Тынь мäнмäм мыскылэт ма, идыл?

Вäтывлä эчэ Давыдовым шиäш тынгäлыт. Давыдов ытлаш цаца.

Давыдов. Тäлäндäок вэт, сволычвлä. Тäлäндäок ыштэнä, мыньымок эчэ тä шидä. Сыравачвлäм ам пу, ынгылэдä! Ам пу, ну?

Сцэны шайыц йуквлä. Карангда тиды дорц! Казаквлä киндым пайылат.

Цилäн сцэны шайык кыргыжыт, Давыдов ышкэтшы кодэш. Лӱдмыжыдон цытырэн сцэныш Щукарь пыра.

Щукарь. Давыдов тäнг! Йымы гань ли, шылок тынь. Тылäнэт колашыжы махань интьэрэс? Ма гишäн—пäлы агыл. Колат, киндым пайылат.

Давыдов кыргыжаш цаца дä, лывшалт кэä.

Щукарь. Кышкы вара тынь, Давыдов тäнг?

Давыдов. Колты, кугуза.

Щукарь. Тыньым пуштыт, шӱлäлтäшäтак пуэп. Размэтновымат уш кäвäртэныт сäй! Кинды вэрц ылымäшэдым пиштынэт.

Давыдов. Колты! (*сасла*) Гражданвлä, остаткам тäлäндä кэлэсэм: совэт власть тäлäндä тидым ак простыы!

Лывшалт кэä дä, ти жэпышток колхозньыквлä намал пыртымы виcä выкы йöрылэш. Рӱжгымäш, Нагульнов кыргыж пыра.

Нагульнов. Ма тишты тэхэнь? Кӱ тäмдäм кинды висäш назначэн? Правльэньы шӱдэн?

Банник. Мä ындэ ышкэок правльэньы ылына.

Атаманчуков. Мам кымандывыйэт? Партыгыц тыньым карангдэныт, тыньжы мам ыштэт?..

Нагульнов (*наганым лыктэш*). Шäлäныдä! Шым гадшым пуштам, вара ижы кылäтыш пырэдä! (*Шин шумы Давыдовым ужэш*). Ах, гадвлä! Совэт властьым мыскылэдä.

Давыдов док кыгыж миä, тынäмок Банник мӱлäнды вылэц эрава сэргэшныйым нäлэшäт, Нагульновын йал йэжынгыш шуэн шэлэш. Нагульнов кэн вазэш. Сцэны шайылны сaслат: «Мильицы, мильицы!» Шалахай монгыргыц Льубишкин, Майданников дä колхозньыквлä кыргыж пырат. Нагульнов кыньылнэжы дä ак кэрт

Льубишкин. Кышты Давыдов? Ма линäт, Макар?

Нагульнов. Йалэм шушыртэвы. Совэт властьым йалдон ташкаш ирыкым ам пу! Ам пу, гадвлä!

Кäрэм

НЫЛЫМШЫ КЫДЭЖ

14-шы картьин

Öльицä. Ирок. Шошым. Нагульнов шынзä. Йалжым марльыдон выдылмы. Англьичäн йылмы самоучитьэльгыц шамак ланцывлäдон фразывлäм лыдэш.

Нагульнов. «Коммунишен... рeволюшен, Öле—райт».

Размэтнов. Тынь мам вара тымэньäт?

Нагульнов. Англьичäн йылмым.

Размэтнов. Мам?!

Нагульнов. Англьичäнлä попаш. Тэвэ ти кньигä самоучитыль ылэш.

Размэтнов. Кыцэ вара тынь... нынын статьан лыдын мыштэт ма? Äлв попэн кэрдäт?

Нагульнов. Укэ, попэн эчэ ам мышты. Тидым иккäнäшток тымэньäш акли, пэцäтлымыжым ынгылаш тымэньым.

Размэтнов. Лэлы пäшä?

Нагульнов. Тырхыдымы когон лэлы. Цилä ти вэрэмäшты кäндäкш шамакым вэлэ тымэньым.

Размэтнов. А малын, Макар, ти йылмы тылäнэт кэрäл лин?

Нагульнов. Потьикäлä тынь йадат, Антрьуха Тыньын ынгылыдымэт мыньым когон цÿдэйыктä. Мынь комуньист ылам—тэнгэ? Англьиштäт совэт власть лиэш?

Размэтнов. Лиэш.

Нагульнов. Тынь манат: лиэш, значит, лиэш. Ä мäмнäн шукы комуньиствлä англьичäн йылмым пäлышы ылыт? Тэнгэ йä, чыды. А англьичäн буржуйвлä Индийым кидышкышты роалтэн нäлыныт. Цилä сäндäлыкын пэлыжы нäрыкы нынын кидышты ылэш, шим каваштан, дä пыцкэмыш каваштан эдэмвлäм ниңы пызыртэн урдат. Тиды вара махань порäткы? Нынын доны совэт власть лиэшäт, Англичäн комуньиствлäжы шукыжок клас тышман ма ылмым пäлэн ак кэртэп лиэш дä эчэ привикньыдэ нынным кэрäл сэмынь лывшал ак мыштэп. А кынам мынь нынын йылмым пäлäш тынгäлäм гынь, кэйэмäт тöрок тымдаш тынгäлäм: «Революшен тä доныда? Коммунишен? Тäнгвлä, капитальиствлä дон гэньэралвлäм йажон тулыда, оллрайт лäкшы. Англьийски ровочый класын выржым йÿнäт? —стьона сага шагал, гад!»

Давыдов толэш.

Давыдов. Мам пи сэмынь оптэт?

Нагульнов. Тыньжы ма? Ужат, махань сусу ылэш.

Давыдов. Да кыцэ, Макар, сусу ат ли, 15-шы май вэлэ эчэ, ä Грэмäчишты ÿдымäш пäшäм пытäрымы дä цилä пыланым ситäрымы, факт! Ир ÿдымы шäдäнгыжы лач кöвöр ганьок.

Островнов пыра.

Нагульнов. Ä кубанкыжы?

Давыдов. Вот кубанкы йажоок агыл эчэ. Ындэ йур кэлнэжы. Каждый ирок нырыш каштам. Ужам: мÿлäнды кошкэн шынзын, пырцывлä худä, азымжат шырты кыжгыц вэлэ. Пырцым мыльиондон такэш йамдэннä, Нагульнов, почти шÿды гам.

Островнов. И акат шыты. Ньигыцэäт ак шыты. Поздан ÿдэннä, тä кäнгыж гач ÿдэн шытыктынэдä? Йэгипэтышты ик ишты кок кäнäк ÿдэн киндым нäлыт, манын кньижкäштыы сирымы, Грэмäчый Лог, тылäнэт, Давыдов тäнг, Йэгипэт агыл вэт.

Давыдов. Тынь, Йэков Лукич, опортунизмым шäрэт. Мä доннаат лäкшäшлык.

Островнов кидшым шалалтэн лäктын кэä.

Размэтнов. Мäнмäн мÿлäнды, мäнмäмок тыды колыштшашлык ылэш. Кэлэш гынь, ти мÿлäндыгыцäт кок кäнäк тырэд нäлäш тынгäлынä. Тэвэ ындэ йур лишäш ылнэжы! (*Лäктын кэä*).

Ахваткин, Щукарь дä кок шонгы папа пырат.

Щукарь. Толда, толда, пашкудывлä... Манам вэт, Давыдов мыньын тосэм ылэш, в два счета ыштэнä (*Давыдов докы*). Мä тынь докэт пиш кого йадмаштон толынна.

Ахваткин. Мäмнäн шонгывлä рэшэвы дä мäмнäм токыда ажэт колтэвы.

Давыдов. Махань дэла?

Ахваткин. Кокымышы бригадышты ÿдымы шäдäнгы, ак лäк тама.

Давыдов. Эчэ ньимат пäлы агыл, кугува.

Ахваткин. Пäлы агыл дä тэнэлä чучэш.

Давыдов. Ну?

Ахваткин. Ну, йур кэлэш.

Давыдов. Маньэ, йур кэлэш.

Ахваткин. Мä йадаш толынна: попым кандэн мольэбыным ыштäш ирыкым пу.

Давыдов. Ну, тидым тынь, кугуза... кэок, кугуза, большы тэхэнь дэлам ит попы.

Ахваткин. Кыцэ попымла агыл, а шäдäнгыжы мäмнäн?

Давыдов. Колхозын.

Ахваткин. Мäжы кÿ ылына—мäжäт колхозньыквлä ылына вэт.

Давыдов. Мыньжы колхоз прэдсэдатьыл ылам.

Ахваткин. Мä тидым пäлэнä, Давыдов тäнг, тынь йымылан ат ыньäны, тыньым мä икондон кэäш ана йат, мäлäннäжы ирыкым пу, мä—йымылан ыньäнышы ылына.

Щукарь. Икондэок! Икондэок!

Давыдов. Ирыкым ам пу. Тäмдäм колхоз погынымаш колтэн ма?

Ахваткин. Агыл. Мä шонгывлä ышкэок рэшышнä.

Давыдов. Ну, вот ужыда: тä шукын ада ыл, колхоз погынымаштыжы сойток ирыкым ак пу ылььы. Наукыдон хозäйствым видäш кэлэш, кугуза, попдон агыл.

Ахваткин. Тэнгэ гынь ак ли, ыньэ?

Давыдов. Ак ли дä, акат кэл, тидытэок йур лиэш. (*Щукарьлан*). А тылäнэтшы тэвэ, кугуза, особынок намыс.

Щукарь. О! Давыдов тäнг, мынь вэт... (*Ахваткинлäн*). Тäлäндä попышым вэт... малын тä мыньым йышкырышта...

Ахваткин. Ышкэок хвальышыцыш: Давыдов, манэш, мыньын тосэм, йäнг вашт пурым ыштä... в два счета... Эх тынь, полдывэк!

Нагульнов пыра.

Щукарь. Хозäйствым наукыдон видäш кэлэш, попдоны агыл (*кэäш тäрвäнä*).

Нагульнов. Тä шÿшы эдэмвлä ылыда. Тäлäндä со прэстольный празныкым ыштäш дä икондон стэп мыч киндым ташкэн кашташ!..

Ахваткин. Ыгыламä тынь, мä поп гишäн хлопотайышна.

Нагульнов. Попым кандэн анчыда вэлэ!.. Нырыш лäктäш тäрвäнэн анчыдай! Паштэктä пожарный камандыдон лäктäм. Ньоцок нöрэн шыцмäшкыдä выдым пожар насосгыц выкыдä цоштко колташ тынгäлäм.

Ахваткин. Дä тынь...

Нагульнов. Лучи поп ынжäт тол... Мынь тыдым, пынан алашам, цилä народ анзылны шарык тырэдмы кайыцыдон тырэдäм. (*Давыдов толэш*). Ну, кэдä, тьотьивлä, кэдок!

Шонгывлä кэäт.

Давыдов. Тынь, Макар, шонгывлäдон мам ольэн попышыц?

Нагульнов. Игэчы гишäн попышым.

Давыдов. Ну?

Нагульнов. Ну, мольэбыным ыштäш ынжы ли манын ниньы пингыдын рэшэвы.

Давыдов. Мам вара ниньы попэвы?

Нагульнов. Ниньы йымылан ыньäнымäш—опиум маньэвы. (*Давыдов ваштылэш*). Ä ма вара тынь, Сэмон, мынь тэрвэнэм пижäт. Лач кишок ылатыш. Пижäт гынь тыньгыцэт айырлэнäт ат кэрт. Ма гишäн попыш. мам попыш? Попэвы дä йара. Тынь вэлэ вэт нинындон дэмократьизмым шäрыкäлэт, сäрäш цацэт, сарвалэт. А мäмнäн шонгывлäдон тэнгэ попаш ак кэл. Ниньы вэт цилäн тыштан шÿлышäн ылыт, дурманэш туртангынет, сэдындон нинылäн такэш шамакым йамдаш агыл...

Давыдов. Тыньым партьэшок кодэвы, тыньжы со пэрвишылäок? Тынь ма вара, кок äрньä бэспартьийный лин каштыц, тиды тылäнэт ньигышакат ыш шагал видны. Эчэ лывшалтат? Ашты, Макар: тäнг шотдон тылäнэт попэм, тиды остатка лижы. Ну, ситä, äпшäт кудыш кэн толам. Кÿ йадэш гынь, йылэ толам. Вот йур кэлэш ылнэжы!

Майданников толэш.

Нагульнов. Ну ма, партьыш пырашэт рэшыштыц ыньэ?

Майданников. Укэ эчэ.

Нагульнов. Павыл Льубишкин, Ушаков, Лощинин партьыш пырэныт, тыньжы? Тыньжы ма? Колхозньык партьыгыц öрдыштьы агыл, пытäрлиш шотышток ылэш. Вэт дэлажы тишкы кэä: каждый цашын мировой рэвольуцы лишэмэш, тыньжы кызытäт бэспартьийный ылат.

Майданников. Укэ, Нагульнов тäнг, мылäнэм кызыт партьыш пыраш совыстьэм ак шÿды. Совэт власть вэрц войуйаш угыц кэйэм, колхозыштат пурынок ровотайэм, партьыш сирыктэнжы ам кэрд.

Шукарь пыра.

Нагульнов. Малын тэнгэ?

Майданников. А тэвэ малын. Мынь кызыт колхозышты шалгэм, ышкэжы со эчэäт пурлыкэм вэрц йасыланэм. Ышкэ ÿшкÿжвлä гишäнэм йäнг вашт йасыланэм. Нины мылäнэм жäл ылыт. Ниным кэрäл сэмынь анчымаш укэ... Раз мынь эчэ ÿшкÿжвлäгыц дä ышкэ пурылыкэмгыц айырлэн ам кэрт, тэнгэ гынь партьышты лиäш мыньын совыстьэм ак ситы.

Нагульнов. Тидым тынь лачокым попэт. Тынь амалымэт годымат омынэшэт ÿшкÿжвлäм ужат гынь, партьышкы пыраш тылäнэт эчэ ак ли. Мировой рэвольуци йактэ со вашток ирэ лиäт гынь вэлэ партьышкы пыраш кэлэш. Изиш вычалал, вара пырэт.

Майданников. Тэнгэ гынь Давыдов тäнг äпшäт кудыш кэн? (*кэä*).

Щукарь. Пуры лижы, Макарушка! Йäл партьыш пырат.

Нагульнов. Ну?

Щукарь. Кыцкыдэлäтыш эчэ, „ну", манын ит покты.

Нагульнов. Пакылажы?

Щукарь. Пакылажы, äньäт, мыньäт партьыш пырынэм? Мылäнэм, шÿмбэлкä, курымэшок ожывлä воктэн пäрдäлäш агыл. Мыньым ожывлä сага вэнчäйэн шындыдэлыт вэт.

Нагульнов. Тынь вара мам ыштынэт?

Щукарь. Попышымыш—партьыш пырынэм. Партьыш пырымыкы, мылäнэм махань должныстьь лиэш, манын тольым. Тынь мылäнэм кэлэсы—мам сирäш, кыцэ сирäш?

Нагульнов. Тынь ма вара... Тынь машанэт партьыш вäр лижы манын пырат?

Щукарь. Мäмнäн цилä партийныйвлä вäрышты ылыт.

Нагульнов. Тагачы тынь йур кандаш манын мольэбын гишäн тольыц?

Щукарь. Ну, ма тынь, Макарушка, понгыжалт! Ма тынь ат ынгылы ма?

Нагульнов. Когэчы годым тынь докэт поп пырэн?

Щукарь. Маньэ вара.

Нагульнов. Тыдылäн жэртвуйэт?

Щукарь. Коньэшны, нэзэрэшыжы кок мыным дä натуральны пэл кырвэнгä нäрык шэл маклакам пушым.

Уагульнов. Тэнгэ гынь, тынь ыньэ, кызыт йактэäт йымылан ыньäнэт?

Щукарь. Маньэ вара. Ну, пишыжок агыл дä, хворайэн моло колтэм, äль иктä махань эксын моло лин колта гынь, лывы, шамак толшы кыдыртыш кыдыртэн колта, тынäм вара ыдылам. Натуральны изиш кымалам.

Нагульнов. Кэ тишэц чорт, шонгы тум эхэль... Поплан мыным жэртвуйэт, крэшаньä годым идсн хрэстым ыштэт, тамаханьы должныстьь гишäн тумайэт, ышкэжы имьилäнäт йäрэн ат мышты. Ма чортлан тынь партьы-

лан кәлӓт, тәхәньӹ полдывәк! Ма вара тӹнь потьчкӓм ӹштәт? Партьышкы сакой сӱкӹм пыртат машанәт? Тӹньӹн пӓшӓэтшӓт йӹлмәтдон вәлә погын каштәш, алтанцыкым попән каштәш. Кәок, мӹньӹм ит шӹдәштӓрӹ, мӹнь тыргыж эдәм—ньәрвный растройстван ылам, мӹньӹ тӹнь донәт латнан попән ам кәрт.

(Щукарьым покта).

Щукарь. Вот пи! Обәдгӹц вара толаш кәләш ыльы, пӓлӹдәлам мӹнь.

Хӹдӹртӹш кӹдӹртӓ, Щукарь онгжым хрэстӓ дӓ кыргыжэш.

15-шӹ картьин

14-шӹ картьинышты анчыктымы вӓрок. Давыдов, Нагульнов, Разметнов, цилӓ колхозньыквлӓ, йәдиноличныквлӓ, хутырыштышвлӓ.

Давыдов. Гражданвлӓ, шукәрдӹ агыл, колхозньыквлӓн дӓ йәдиноличньыквлӓн тӓрвӓнмӓшӹштӹ мам анчыкта? Кулак эльэмэнтвлӓ вәкӹ—мӓмнӓн тышманвлӓ вәкӹ, лывшалтмыдам тидӹ анчыкта. Тидӹ тӓлӓндӓ позорный факт ылэш, гражданвлӓ! Тӓ логӹцдӓ ӹдӹрӓмӓшвлӓ мӹньӹм шиштӹ манмы начыстымы йуквлӓ шактэвӹ, нӹнӹ мӹньӹм мадон попазэн, тӹдӹндон шиэвӹ, ик гражданкыжы эчэ слапкаэмшӹ цӹрэәм анчыктыдым гишӓн мӓгӹрӓл колтыш вӓк. Тидӹм мӹнь тӹнь гишӓнэт попэм, гражданкы. (*Настэнькам анчыкта*). Тидӹ тӹнь мӹньӹм тупгӹцэм витӓршӹц дӓ ӹшкэок шӹдәшкӹмәтдон мӓгӹрэн-мӓгӹрэн попышыц: „Шиӓм, шиӓм тидӹм, тидӹжӹ идыл, кӱ ганьок!“—маньыц.

Щукарь. Кӹшкӹлӓ сӓрнӹлтӓш тӹнгӓлӹ, гад.

Льубишкин. Ит сӓрнӹл, кого сӹнзӓ, шин мыштэнӓт гӹнь, погынымашын сӹнзӓшкӹжӓт анчэн мышты.

Давыдов. Ти пыдыранзыкым тӹнгӓлшӹвлӓжӹ кӱвлӓ ылыныт, кӱ актьивны выступайэн, нӹнӹм арэстуймы, кулак ӓнгӹрэш вӓрэшшӹ мол эдэмвлӓжӹ алтанзыкыш вӓрэштмӹштӹм ӓшӹндӓрӓш дӓ ынгылшашлык ылыт. Тӹньжӹ, гражданка, ит лӱт, льицӓэдӹм пач, тӹнь мӹньӹм когонок шиц гӹньӓт, иктӓт тӹньӹм ак тыкӓл. Тӹнгэ гӹньӓт, ӱдӓш лӓкмӹкӹнӓ тӹнь худан ровотайаш тӹнгӓлӓт гӹнь, тӹнӓм вара мӹнь тылӓнэт йажонок анчыктэм, тидӹм пӓлӹ. Тупгӹц шиӓш ам тӹнгӓл, ӓ ӱл вӓргӹц... Тылӓнэт вара ньи шӹнзӓш, ньи вазаш ӹнжӹ ли, хоть шӓпнэн кэ! (*Вашталмаш*). Тӓнгвлӓ, тагачы мӓ йажо ударныквлӓм прэмируйэнӓ—Шалый, Майданников, Льубишкин тӓнгвлӓм. Шалый тӓнг! (*Шалый ӓпшӓт анзык лӓктэш*). Шалый тӓнг 15-шӹ мартэш цилӓ ширэвлӓм, дӓ пылугывлӓм рэмонтьируйэн пытӓрэн. Ти Ипольит Шалый ӓпшӓтӹм, пыт ударны ровотаймжы гишӓн шотэш пиштэнӓ, тидӹм пӓлдӹртӹшӓшлӓнэн ти инструмэнт дон сатьинӹм пуэнӓ. Мӓмнӓн шӱмбэл шотдон пумы награждэньӹм ӹшлӓнэт нӓл, шэргӓкӓн тӓнгнӓ.

Йуквлӓ. Тидӹлӓн пуаш кәләш, йажон ровотайэн. Иардымы ӓдӹрвлӓмок вэс пачаш йаралым ӹштэн.

Щукарь. Ипольит, шим ӱшкӱж, тӹньгӹцэт мыгыричи!

Рӱгжгӹмӓш.

Разметнов. Цыц! Тырын! Шошымым шижӹндӓ. Ньэчӹвӹ саслаш, культурны лапам шидӓ. Эдэмлӓн ваштарэш шамак кэлэсӓш ӹрикӹм пуда.

Щукарь. Наротлан попок, Ипольит.

Шалый. Инструмэнт, коньэшны, мӓлӓннӓ кәләш. Таум кәлэсэм... Правьэньӹлӓнӓт... Тӹдӹн самой ти... Тау, эчэ икӓнӓк тау. А мӹнь... Раз мӹньӹн шӱмэм ӓпшӓт пӓшӓэш пижӹн... Хыть кынамат... мӹнь тагачы колхозньык ылам.... пуры кымылдон... Сатьинжӹ, коньэшны, вӓтэмлӓн кэрӓл лиэш...

Цилӓн лапам шит. Кӓрэм. Кӓрэм анзылны Половцэв дон Островнов.

Островнов. Кэйэт, ӹньэ, ваше благородие?

Половцэв: Кэйэм, Йаков Лукич. Дәланам ӹштэн шӹнӓ кэрт. Ӹньӓн шӱмӓн казаквлӓ укэ, Дон нэзэрэмӹн. Сволычвлӓдон, измэньыквлӓдон, худа шаман эдэмвлӓ дон улангын. Стальин ӹшкӹмжӹн статьажыдон мӹнгэш сӓрӓльӹ. Подльэцвлӓ, ородывлӓ, йымы проклььатаймывлӓ. Нӹнӹ вэт тидӹм ак ынгылэп, ти статья вэт—пиш когон алталмаш ылэш. Эх, мӱлӓндӹштӹш гад! Господьи, кынам тӹньӹн тырхымашэтлӓн мычаш лиэш вӓл!

Половцэв кэӓ.

Островнов. Тау тӹлӓнэт, йымы, кэш.

Ти сцэнӹ годым музыкы йук шакта. Кӓрэм пачылтэш. Сцэнӹштӹ цилӓ колхозньыквлӓ, музыкӓ мыры.

Давидов. Сирэмӹм пыдыртэнӓ тӓнгвлӓ!

Кӓрэм.

Уполн. Мароблита № 586
Тираж 500 экземп.
3 печатн. л. 64416 зн. в п. л.
Формат 72×105

Члены редколлегии: Зотин М., (Отв. редактор), Игнатьев Н., Петухов В., Булат Ш.

Сдано в набор 20/XI-3 г. Подписано к печати 18/XII-35 г. Заказ № 2492.

Типография Горно-Марийского Из-ва, Козьмодемьянск, ул. Ленина, 10

Ц55

Акшӹ 75 коп.

ИДӒ МОНДЫ!

„ЙАКШАР ЗНАМӸ“

Мар. ж. 1—2а

ЖУРНАЛЫМ 1936 ИЭШ КЫЗӸТОК СЫЛЫДА

ТЫЛЗӸ ЙЫДЭ лӓкшӹ „Йакшар знамӹ“ журнал (пэрви тидӹ „Усэм“ ыльы) лӓктӓш тӹҥӓлӹн гӹнь, толшаш 1936 ин кут и шоэш, шӹм ишкӹ кэӓ. Ти жэп мычкы журнал сэдок кушкын, йажоэмӹн, шӓрлэн дӓ толшаш ин эчэӓт йажоэмдӹмӹ лиэш.

„ЙАКШАР ЗНАМӸМ“ ЛЫДШЫВЛӒ тэргӹмдон, толшаш 1936 ин ти журналнам когоэмдӓш ӹштӹмӹ. Пэрвишӹ 32 страницӓн вӓрэш 48—64 страницӓн йактэ когоэмэш. Журналышты рисункывлӓ, снимкӹвлӓ пыртымы лит.

ЖУРНАЛЫН ПРОГРАММЫЖЫМАТ когоэмдӹмӹ лиэш. Сӹнлӹн сирӹмвлӓгӹц (романвлӓ, шайыштмашвлӓ, повэстьвлӓ, лыдышвлӓ дӓ очэрквлӓгӹц) пасна, политикӹ науки, экономикӹ гишӓн стьатьавлӓм пумы лиэш.

ФОЛЬКЛОРНЫЙ МАТЬЭРИАЛЫМ (йамаквлӓм, мырывлӓм, тошты годшы шайыштмашвлӓм моло) толшаш ин журнал №-р йӹдэок пумы лиэш.

НИНЫВЛӒГЫЦ ПАСНА потьикӓ шайыштмашвлӓм №-ргӹц номырышкы пэцӓтлӹмӹ лиэш.

КРИТИКӸ, БИБЛИОГРАФИ отдьэлвлӓм дӓ эчэ сирӓш тӹҥӓлшӹ писатьэльвлӓн консультационный статьавлӓм шукыракым пэцӓтлӹмӹ лиэш.

ЦИЛӒ КОЛХОЗВЛӒ, колхозньыквлӓ, школвлӓ, лыдмы пӧртвлӓ, ӹшкэт хрэсӓньвлӓ, тымдышывлӓ, тымэньшӹвлӓ—толшаш иэш „Йакшар знамӹм“, сылыда.

Сылыда, лыдта, шӓрӹдӓ.

ЖУРНАЛЫМ КӰ СЭК ШУКЫМ ШӒРӒ, НӸНӸЛӒН ВЫЦ ПРЭМИМ ПУМЫ ЛИЭШ: **ик прэми—100 тӓҥӓ, вэс прэми—50 тӓҥӓ, кымшы прэми—25 тӓҥӓ дӓ нылымшӹ дон вызымшӹ прэми—10 тӓҥӓ рӓдӹ.**

ЖУРНАЛЫМ КОГОЭМДӸМӸ ГӸНЬӒТ, акшӹм тоштымок кодымы, лӹмӹнжок:

Ик иэш	9 тӓҥӓ.
Пэл иэш . . .	4 тӓҥӓ дӓ 50 к.
Кым тӹлзэш .	2 тӓҥӓ дӓ 25 к.

ТОЛШАШ ИАШ ЖУРНАЛЫМ НОЙАБРГӸЦОК СЫЛАШ, ПЛУЧАЙАШ ЛИЭШ.

Журналым цилӓ почтывлӓшты, письмоносцывлӓ доны сылаш лиэш.

Инв. № 16

ЖУРНАЛЫН АДРЭС:

г. Козмодемьянск, Марийской области, улица Ленина редакции „Йакшар знамӹ“.

Ц. 193/г.
Акт № 10